

Iz vsakdanjosti.

I.

Semanji dan! Na trgu mrgoli
Kričečih kupcev, konj, volov, telet.
Kako se vse peha! Oj to vrvenje,
Ko v panju roj čebel brenči spomladi.
Mešetarji kriče tam krog živine,
Pogajajoč se s kletvijo hripavo.
Živina muka — konji rezgetajo —
Koze mekečejo — vmes kruli svinja —
Nelepa, čudna godba vam je to.
Lončar prodaja trumi gospodinj
Ceneno svojo kuhinjsko posodo,
Skopo. pogajajoč se za belič.
Pri klobučarju pa si mlad fante
Natika velik krivec za klobuk.
Primerja ga, vrteč se pred zrcalom,
Kako se pač mu tak okras poda.
In dalje tam pri kramarskih šatorih
Pa zbira gruča mladih se deklet.
Kako so se nadičile lepo!
Seve, semanji dan ni kar si bodi.
Kako rde jim zorna, mlada lica,
Kako močno utriplje jim srce,
Ko zbirajo jim fantje tam »semnja«!
Pa čuda nič! Papirček tisti naglo
Razvname mlademu dekletu prsi,
Če lep ji fant podari ga v spomin...
Po semnju dalje pa kosar kriči
In hvali kose, da bi več prodal.
Da pa je krik popolen, šum glasan,
Za to skrbe še mali paglavci,
Ki stikajo po trgu krog šatorov. —

Na koncu trga že, tam, kjer je most,
 Star mož sloni, oprt na priroč mostni;
 Lasje so redki, beli mu ko sneg.
 Obleka stara — prsi diči križ.
 Z levico goni lajne, desne nima . . .
 Na lajne je poveznil svoj klobuk.
 V nekdanje čase zatopljen, vrti . . .
 Vrti . . . V klobuk pa malokdo kaj da,
 Oj, malokdo ozira se na starca,
 Po svojem urno vsak hiti opravlku.
 Posamezniku ni za novčič nič,
 Za starca pa bi bila lepa vsota. —
 Sopiha mimo krepek debeluh;
 Da mu ni sile, bereš mu z obraza.
 Lepo svetlijo tolsta mu se lica,
 Nerodno ziblje mastni se trebušček.
 Ozre se v lajnarja, a grd izraz
 Mu leže v ustni: »Kaj, ta postopač?
 Mlad naj bi delal bil, ko drugi mi!« —
 In lajne, kot bi čutile boleost,
 Še bolj otožno, žalno se glase . . .

II.

Postranska soba tam v zakotni krčmi.
 Okrog jelove mize nekaj mož
 Igra prav mišje tiho, strastno karte.
 Kako jim mišice drgečejo!
 Kako pogledi so pohlepno vprti
 Na sredo mize, na denarja kup . . .
 Veselje se razlije po obrazu
 Posamezniku, če je dobra karta;
 Kadar 'zgubi, pa kolne, da je joj!
 Toda nocoj so dobro jo zadeli,
 Nocoj so prvič ga dobili v družbo
 Tega soseda mladega, Matevža,
 Ki je v resnici prav premožen kmet.
 Lepo uče ga hlinjenih obrazov,
 Kako igra naj, da bo kaj dobička.
 Prijateljski ga tolaže, ker 'zguba
 Narašča od minute do minute.
 »Pogum, pogum da srečo! Slišiš, bratec?«
 Šepečejo mu tiho na ušesa.
 In grda lica jim žare močnejše,
 Čim več Matevž izgublja pri igranju
 In pa čim večji njihov je dobiček . . .
 Matevžu pa se v prsih vest oglašja,
 Da prav ravnal ni, ko je šel igrat.

Žene se spomni . . . stavi večje vsote,
 Da bi nazaj dobil, vsaj kar je 'zgubil.
 Domu se spomni . . . vest ga peče, peče . . .
 A strast se mu množi ob vedni 'zgubi;
 Narašča višje . . . še . . .

Tam nekdo trka.

Preplašeni brž sežejo po novcih,
 Potem šele na vrata se ozro.
 Vznemirjeni, kdo neki jih obišče.
 Pri vratih tam — Matevževa je žena.
 V očeh solze . . . Na prsih sklepa roke,
 Potem pa prosi prav lepo, mehko,
 Da bi povrnil s pota se nesreče . . .
 Prisotnost žene — nje besed resnica —
 Ogromna 'zguba — to mu vname živce,
 Vso kri požene k srcu, a — obstane.
 Tedaj pa one se zveri človeške
 Spet zavedo po mučnem tem prizoru
 In netijo zdivjanega Matevža:
 »Kaj li pri tebi baba gospodari?«
 »Kako si upa te domov goniti?«
 »Pri vratih butni jo, Matevž, na cesto!«
 In strašna kletev bruhne mu iz ust,
 Od mize skoči in — izpolni svet . . .
 Na to pa seže v žep po zadnje novce
 In sede k mizi, kjer igrajo dalje . . .

III.

Odličnega in lepega občinstva
 Napolnjen dobrodeleni je bazar. —
 Raduj se gladni, bolni siromak!
 Skupiček bode pač bogat, obilen,
 Ki ga gospoda plemenitokrvna
 Nakloni tebi v olajšavo muk.
 Radost prevzeti mora ti srce,
 Trpljenje zdeti mora se ti lažje,
 Če v množico ozreš se pisano.
 Ne vidiš tu, kako se trudi, muči
 Za to gospoda višjih, mestnih krogov,
 Da tebi posušila bi solze?
 Nikdar ne bodeš ji dovolj hvaležen;
 Zato pa moli, moli, hromi ti berač,
 Za to občinstvo vzorno, dobrotljivo,
 Ki trudi se za čist in svet namen!

V bazarju dobrodelnem vse vrvi . . .
 Nebroj tu vitkih, kipnih je životkov,

Nebroj obrazov svežih in mladostnih,
 Nebroj oči živahnih in skrivnostnih,
 Skrivnostnejših od vzhodnih pač noči . . .
 Obleka svilen in dragocena
 Teh vitkih udov ljubko se prijemlje.
 Med gnečo švigajo device krasne.
 Za njimi pa gospodje elegantni,
 V oblekah finih, skrbno počesani.
 Med njimi sučejo se častniki,
 Ponosni in veseli uniform . . .
 Kar pač premore mesto lepotičja,
 Vse danes tu zrcali se v razkošju.

Vesolja zorna ličeca rde,
 Saj trudijo gospodje se za to,
 Da bi ta lepa in čarobna bitja
 Zabavala se, kakor se spodobi.
 Na desno se ozri! Gospod, še mlad
 In lep, potomec slavne rodovine,
 Stoji pred bujno, čudo lepo devo.
 Kako motri jo z živimi očmi!
 Občutke svoje deklici odkriva,
 Opojne ji poklone nosljajoč:
 »Očarali ste me! Verujte, res!
 Ah, te oči, te ustnice! Ah, ah!
 Moj Bog, za vas bi daroval življenje!« —
 Nadaljnje fraze godba uduši.
 Poglejte dalje, tu na desno, levo!
 Povsodi je le radost, godba, smeh . . .
 Veselje speje višje . . . na vrhunec —

Obupen vzkrík! Čuj, kaj je to?! Pa še!
 »Gori!«

»Požar!«

»Za Boga kje? Pa kje?«

»Bežite ven! Gori!«

Rdeča lica

Zblede, životi vsi strepečejo.
 Na ustnih vsakomu se javi strah.
 Tedaj pa švigne plamen nad glavami,
 In množica zažene silen krik . . .
 Vse se spusti k izhodom, vsak hiti,
 Vsak hoče biti prvi v besnem strahu;
 Izhod pa zamaše v presilni gneči.
 Gorje! A plam se širi . . . širi . . . Smrt!
 Poglejte tja! Komu pa zdaj je mar:
 »Za vas bi daroval življenje!« — Ha . . .
 Kdo moških briga se za ženski svet?

Komu zdaj mar je krasnih teh obrazkov,
 Ki kmalu jih objame grozna smrt?
 Kako nekavalirski pa sedaj
 Vrte nosilci slavnih se imen!
 Kako bore se z damami za pot!
 Odrivajo jih v stran, nazaj, na tla
 In preko njih hite boječi zajci,
 Da rešijo nevredna si telesa.
 »Sramota! fej!«

Kdo briga se za to!?

Kdor pride ven, je živ, a tu je — smrt! —

Laščan.

Vihar.

Nebo je stemnelo —
 Vihar se drevi,
 Med bliskom in strelo
 Grmi in bobni.

Sred morja vetrovi
 Moj čolnič pode,
 Peneči valovi
 Krog njega buče . . .

Le čoln mi podite —
 Ni mar mi vetrov;
 In vode grozite —
 Ni strah me valov.

Utrjen sem v bojih
 In vaje mornar,
 Saj v dnevih vseh mojih
 Divja le vihar . . .

I. N. Resman.

Beneška romanca.

Oj Ksenija, stopite doli,
 Da se popeljeva na morje,
 Kjer solnce zdaj v krasoti cel
 Zahaja tožno v morje večno —
 Zefir večerni nama lahno
 V obraz dehtel bo in skrivnostno
 Ob gondoli si šepetalo
 O sreči najini bo morje.
 Oj Ksenija, stopite doli,
 Vi duše moje solnce zlato!«

»Enriko, čujte, ni mi moči
 Ven na šumeče morje iti,
 Ah, ni mi moči poslušati
 Pri vas zefirja tajnih glasov.
 Zdaj, glejte, solnce ravno sveti

V obraz mi z zadnjim svojim žarom,
 In zdi se mi, da me poljublja
 S tem zadnjim svojim žarom.
 Zdaj, glejte, ravno mi tajnostno
 Dehti zefir na čelo vroče
 In pravi bajke mi o morju
 In o sirenah morskih . . .«

Odplul otožen je Enriko,
 Otožen v gondoli bleščeči,
 Odplul je sam na morje večno,
 Zefir dehtel je v njega ljubko.
 A Ksenija je v tem trenutku
 Stopila v gondolo zakrito,
 Katero vodil je Manriko,
 On, vzhod in zahod njene duše.

Aleksandrov.

Kam plovemo?

Spisal Karol Dolenc.

(Dalje.)

IX.

Doch hab ich immer sagen hören, dass
Geberdenspäher und Geschichtenträger
Des Uebels mehr auf dieser Welt gethan,
Als Gift und Dolch in Mörders Hand nicht konnten.
Schiller.

ilo je približno teden dni pozneje. —
Mrzel, oster sever je žvižgal zunaj po ulicah, se
kakor razposajeno in razvajeno dete igral z malimi,
suhimi snežinkami, ki so se neprenehoma in gosto
usipale s sivkastega neba. Vrtel jih je v divjem plesu
krog oglov, jih zgrinjal na poševnih strehah in jih zmetaval zopet
raz-nje, jih kopičil po zapahih in kotovih, kjer so se dotikale hiše
druga druge ter se naslanjale druga ob drugo; polnil z njimi rdeč-
kaste in belkaste žlebove pod visokimi kapi . . . a v prihodnjem tre-
notku jih je s kapricijozno svojeglavostjo spet pograbil, jih drevil po
mrzlem zraku, jih pihal v obraz redkim pasantom, ki so s sklonjenimi
telesi, skrbno se zavijaje v debelo obleko, hiteli po ulicah, tesno se
stiskajoč k zidovom . . .

V visoki, zelenkasti peči sprejemne sobe dr. Zoriča je veselo
plapolal ogenj ter s svojim prasketanjem motil tišino, ki je vladala
po sobi.

Sredi sobe pa je stal nem, raven in miren kakor kip, bledega,
brezkrvnega obraza Zorič ter temno zrl v pisano preprogo, ki je bila
sprostrta od vrat skozi sobo do drugih vrat na nasprotni strani. —

Potem pa je začel hitro begati po prostrani sobi od vrat do peči, od peči k oknu, od okna do drugih vrat.

In včasih je tiho, melanholski, kakor brezmiselno zamrmral skozi tesno stisnjene zobe:

»Ni mogoče . . . ni mogoče . . .!«

In vedno nemirno begajoč po sobi, je izvlekel iz notranjega žepa lahke domače suknjice zmečkano pismo ter še enkrat — gotovo že desetokrat — bral drobna, strupena, strašna slova, katerih slednje ga je zadelo, kakor bi ga udaril kdo s težkim, trdim kijem po glavi.

Bral je še enkrat in še enkrat, polagoma, pazno motreč slednjo besedico.

Zopet je zmečkal pismo, korakal in begal po sobi z glasnimi koraki — hitro, nemirno, z razpaljenim, vročim obrazom . . .

»In vendar . . . ko bi bila resnica . . .!«

Kakor premagan, strt in uničen od temnih, strašnih misli se je naslonil ob visoko okno, prekrižal roke čez široke prsi, v katerih mu je besnel še hujši vihar nego zunaj na ulici. —

»Da, ko bi bilo res! — Ko bi se bila res tako grozno izpozabila . . . tako globoko padla . . . me tako podlo, rafinirano, diabolsko, hinavsko goljufala . . .! Moj Bog . . . je-li to sploh mogoče?!« —

In veliko oko mu je vzplamtelo v divjem žaru, obraz mu je zalila od čela globoko za vrat temna rdečica, izbočene, močne prsi so se mu dvigale burno in visoko kakor kovaški meh, in sopol je težko, hropeče . . .

Grozeče je dvignil stisnjeno pest ter zasikal:

»In ako je tako . . . ako je le črtica tega res, kar čitam tu, potem — gorje!«

In spet je stopal z velikimi, trdimi, zvenečimi koraki po sobi. —

Obraz pa mu je postajal čedalje bolj trd, strog in mrzel, da je nalikoval medenemu kipu.

Videlo se je, da v srcu zdravnikovem dozoreva nekak sklep, resen, trd in neomajen. — —

Tedaj pa so zazveneli na hodniku počasni koraki, in nekdo je glasno potrkal.

Nič neprijetnejšega ne bi bilo moglo zadeti zdravnika v tem trenutku nego ta poset.

Stresnil se je, skoro preplašil.

Z naporom vseh psihičnih moči se je delal kolikor možno mirnega ter se odzval s svojim prijetnim, nekoliko gromkim glasom, ki

je še vendar nekoliko vibriral — zadnji, daljnji odmev ravnokar prebitega duševnega boja.

V sobo je stopil koncipijent doktor Pečnik ter kratko pozdravil.

Z radovednim, nemirnim pogledom je motril sobo, stene, okna, strop, peč, stole, mizo, omaro — da mu le ni bilo treba zreti zdravnika v oči.

»Ali te ne motim?« je vprašal po pozdravu z negotovim glasom in v vidni zadregi.

»Motiš? — Nikakor! . . . Saj veš, da si pri meni vedno dobro došel.«

Zdravnik, čigar dušno ravnotežje je anonimno pismo o zvezi njegove žene s Stanskim do cela prevrglo in zrušilo, je čutil navzlic zunanji mirnosti neko negotovo, nejasno bojazen in slutil kako novo zlo. —

»Verjamem, verjamem,« je mrmral koncipijent v odgovor na prijateljske besede zdravnikove ter sedel na ponujeni mu nizki, lahki pleteni stol.

Nastal je kratek molk. —

»Kaj misliš ukreniti?« — povzame Zorič, da bi pretrgal mučno tišino, igrajoč nervozno z dolgimi belimi prsti po velikih šipah na oknu in zamišljeno zroč na ulico, kjer je z veliko vrečo ogrnjen hlapec peljal samotežnik premoga, krepko se opiraje z velikimi, trdimi škornji ob mokro kamenje — »Ali misliš odpreti skoro svojo pisarnico? — Kazalo bi — samostojen bi bil . . .«

»Vem — vem . . . Gotovo bi bilo najboljšo . . . Treba je čakati le ugodne prilike.«

»Eh, prilika se že ponudi . . . Le pogum . . .«

Po teh vsakdanjih frazah je nastal spet molk.

Videlo se je, da je bil vsaki zaglobljen v svoje misli — misli resne, težke in temne, morda usodne za prihodnost.

»Ivan« — je hipoma pretrgal pravnik tišino ter, hoteč stvar brez vseh ovinkov razložiti, skočil pokoncu.

»No . . .«

Zdravnik je napeto zrl v Pečnika, pričakujoč nekaj izrednega.

»Ivan . . . sem ti li bil doslej prijatelj — zvest, nesebičen prijatelj?«

»Gotovo . . . In —?«

»Dobro . . . In misliš, da sem še sedaj tvoj stari, neizpremenjeni Pečnik? . . .?«

»Mislim!«

»Misliš? — Ah, misliš samo! . . . A prepričan nisi? . . . Da, ali ne? . . .«

»Gotovo sem, gotovo . . . da. — A čemo ta resni, pedantovski predgovor . . .? — Vznemirjaš me!«

In res je zdravnik še z večjo napetostjo in pozornostjo zrl v resni, mračni obraz doktorjev.

Nekako instinktivno je čutil, da se tiče to, o čemer ga hoče prijatelj obvestiti, najbrž njegove žene ter da mu Pečnik le potrdi strašno novico, katero je čital ravnokar v anonimnem pismu, pisanem od neznane ženske roke. — In že sama misel na to, kar bode moral slišati prihodnji trenotek, vročinsko koprnenje in težka bojazen pred to novico mu je stiskala prsi, da mu je zastajala sapa, ter ga trla in tlačila z neznano močjo.

Moral se je prijeti ob bližnji stol, da se pod težo tega trenutka ni zgrudil na svetla tla . . .

»Torej veruješ« — je nadaljeval koncipijent s tihim, mehkim glasom, iz katerega je zvenela skrita boleost in tiho sožalje z zdravnikom. — »In če bi ti jaz — najbrž prvi — prišel z neko strašno novico — ne novico — recimo slutnjo, ki morda nima nikakršne, niti najmanjše istinite podlage, katero pa vendar moraš uvaževati v prilog svoje sreče, v prilog svojega srčnega miru, svojega dobrega imena . . . v prilog obitelji . . . Upam, da me umeješ, da ne boš trdil in me sumničil, da sem storil to le iz osebnih, nizkih namenov, iz podlih, neplemenitih nagibov — morda celo iz škodoželjnosti. Kar storim, storim kot prijatelj ter še enkrat poudarjam, da te svarim in te opozorim na — morda le dozdevno — nevarnost samo tebi na korist, v skrbi za tvojo srečo . . .«

Koncipijent je umolknil ter zrl naravnost zdravniku v prepadli obraz.

Ta je stal še vedno mirno in nepremično na istem mestu, opiraje se z ledeno, trepetajočo roko ob stol. — In ko je koncipijent že umolknil, mu je zrl še vedno z neko bolno napetostjo v obraz, kakor bi hotel še enkrat slišati vsako besedico, katerih nobena mu ni dala popolne jasnosti in gotovosti o prestopku Evelininem, katerih vsaka pa ga je ravno radi te nejasnosti in negotovosti le še bolj razdražila.

Stopil je k Pečniku, in da bi končal to grozno temo in negotovost, ga zgrabil z obema rokama za ramena, ga stresel ter kriknil z obupnim in ob enem prosečim glasom:

»Govori . . . govori — prosim te . . . Umori me — a ne muči in ne trapi me s tako krutostjo . . . Povej — povej vse . . .! Jaz moram vse poznati, vse — slišiš — vse . . .! Kaj veš o . . . o njej . . .?«

Koncipijenta je presenetil ta globoki, silni učinek njegovih besed, katere še vendar niso bile ničesar razodele. Strmeč je zrl v zdravnika ter se začel kesati, zakaj da je prevzel nehvaležno nalogo, da posvari prijatelja.

In molčal je. —

A zdravnik je prosil z onemoglim, otlim, skoro plakajočim glasom :

»Govori . . . prosim te, rotim te, govori . . . Ni-li res, o njej . . . o njej . . . o Evelini si hotel govoriti . . . ? Oh, torej je res . . . torej je vendarle — res . . . !«

In kakor dete ihteč, se je zgrudil na stol, zagrebel glavo v roke ter se z lehtmi s težka naslonil ob mizo.

»Ivan, ne bodi čuden — ne vznemirjaj se brez potrebe . . . No, vidim, da so te že obvestili o tej stvari, da ti je že kolikor toliko znana — morda še več, kakor je res. A pomisli — ni-li mogoče, da je cela stvar le obrekovanje, le podla šikana kakih nizko mislečih, farizejskih sovražnikov . . . ljubosumnih starih devic!« —

Pečnik se je nagnil nad zdravnika, se rotil, da je prepričan o nedolžnosti in zvestobi Evelinini. Prosil ga je le kot prijatelj, hoteč za-
braniti kako večjo nesrečo, naj posvari Evelino, da se ogiblje rit-
mojstra, ker le tako je mogoče zlobne obrekovalce postaviti na laž,
da bodo morali osramočeni umolkneti.

Govoril mu je pomirljivo in ljubeznivo kakor bolnemu otroku, ga tolažil z mehkim in sočutnim glasom, mu zatrjeval, da bolje misleče prebivalstvo mestno tega ne veruje, da časti Evelino kot vzor žene. —

Koncipijentu se je zdravnik smilil. Jezil se je sam na-se, da mu je ravno on zavdal to rano.

Zorič pa je sedel nem in nepremično ob mizi, s trepetajočimi dolgimi prsti pokrivajoč blede, prepadlo lice.

»Torej je vendarle res . . .« je zamrmral včasih tiho, ne meneč se za koncipijenta. — »Vendarle res . . . ! In svet že pozna mojo sramoto . . . se smeje . . . se veseli madeža na mojem imenu.«

In v tem trenutku je bil popolnoma prepričan o krivdi svoje žene.

A s tem prepričanjem mu je začela giniti tudi nema, neizrečna in grozna bol, v kateri mu je bilo otrpnilo srce in oledenelo celo bitje.

A kakor mu je ginila bol, se mu je duša polnila z gnevom in jezo — z divjo, plamtečo jezo proti oni, ki je kriva njegove nesreče in sramote, ki mu je oskrunila in oblatila do sedaj čisto, neomadežano ime — in proti onim, ki znajo o tej krivdi njegove žene, ki se mu — tako si je on mislil — na skrivnem rogajo, ga zasmehujejo, se radujejo njegove nesreče . . .

In ječeč se je dvignil. —

Pečnik je stal molčeč pred njim.

In tedaj je zablisnila zdravniku misel, katero bi pač v vsakem drugem, zavednem trenutku zavrgel kot neopravičeno, absurdno, podlo.

A sedaj se mu je dozdevala celo verjetna, naravna in logična.

Pečnik je bil nekdanj v prav intimnem razmerju z obitelji Riegersbergovo. In ko se je on zaročil z Evelino, se ga je nekaj časa ogibal, bil videti neprijazen, da, ogorčen.

Ni-li torej mogoče, da je ljubil Evelino, da je imel tesnejšo zvezo z njo. In ker je dala prednost Zoriču, jo je začel mrzeti, sovražiti. In da bi se maščeval nad njo in njim — nedolžnim tatam njegove prihodnje sreče — ga je sedaj obvestil o padu Evelininem.

Obupna, zverska jeza nad vsem svetom, posebno nad koncipijentom, mu je zadušila v potrtem srcu vse plemenitejše čute, vso ljubezen, vse spoštovanje do prijatelja.

In v tej hipni besnosti je z nemim, jeznim, plamtečim pogledom premeril koncipijenta ter z zaničljivim glasom viknil:

»In ti . . . ti . . . ti mi javljaš prvi vso sramoto! — Ti me prvi, z mirno krvjo . . . ubijaš! Dovolj si se maščeval . . . dovolj . . .«

»Zorič!« —

A ta ni umolknil. Govoril je dalje, le trudil se je, da bi se umiril, da bi tem lažje, tem bolj premišljeno mogel žaliti prijatelja. Govoril je trdo, izrazito, počasi, da bi vsaka beseda tem gotoveje, tem reskeje delovala.

»Ali moreš tajiti, da si mi javil vse to le iz nizkega hrepenenja po maščevanju? . . . Da, da . . . ni čuda — pri takem značaju!«

»Torej me res sumničiš . . .«

A zdravnik ni slušal doktorjevih besed. Hitro stopaje po sobi, je govoril glasno, s hripavim glasom:

»Prijatelj . . . prijatelj! Ha-ha-ha . . . Da, ti so prvi, ki se radujejo naše nesreče, ti nam zadajajo najgloblje rane . . . Prijateljstvo — prijateljstvo . . . oh . . . Ha-ha-ha! — Hinavstvo . . . sebičnost . . . laž!«

In spet se je zakrohotal kakor blazen ter tekal iz kota v kot, od stene do stene, od vrat do vrat, v krogu po celi sobi, krileč z rokami po toplem, z lahnim vonjem zdravil napolnjenem vzduhu. —

»Doktor . . . Zorič . . . prosim te, izpametuj se . . .«

»Da, vem — vem . . . ti si jo hotel imeti . . . Ti si se pečal že za gimnazijskih let z njo. — Bog ve, kaj vse . . .«

»Molči . . .! Žališ me!«

Koncipijent, bled kakor stena, se je postavil pred zdravnika, ga trdno prijel za roko ter mu resno, preteče zrl v žareče, blazno se blesteče oči.

A zdravnik se za to ni do cela nič menil, kakor niti ne bi videl grozečih pogledov Pečnikovih.

Govoril je, povedal vse, kar mu je razgreta domišljivost ravno ponujala in polagala na jezik. Z nekim rafiniranim veseljem je iskal besed, izrazov, stavkov in naglasa, da bi zadel prijatelja kar najbolj v srce . . .

A vsaka beseda je bila ob enem tudi obtožba njegove žene, z vsako je z grozno rezkostjo in krutostjo udaril sam sebe. Toda v viharju besnečih in neukročenih strasti je čutil neko čudno slast, ko je s tako grozovitostjo roval po svoji srčni rani, jo večal in večal, da ga je še bolj sklela in še močnejše pekla . . .

Koncipijent je stisnil roko v pest, in le s težka se je premagoval, da ni pri teh izmišljenih, krivičnih, neopravičenih sumnjah planil na zdravnika, ga pograbil za vrat, na katerem je žila vedno bila in trepetala . . . ter ga zadavil, da ne bi slišal več teh žaljivih, strupenih besed. —

»Da . . . da . . .« je kričal Zorič ter se polagoma, glavo prožeč naprej kakor razdivjan vol, približeval koncipijentu — »Prepovem ti mojo hišo . . . slišiš, prepovem za vselej . . . Izženem te . . . vržem te na ulico . . . Slišiš?!«

Koncipijentu so se roke onemoglo povesile ob telesu, kakor bi ga bila zadela kap. Bled kakor sneg, ki se je navešal na stekla oken, je gledal ta prizor — gledal strmeč razburjenega, polublaznega zdravnika, slušal najbolj nedelikatne, do skrajnosti žaljive besede, ki so ga navdajale s trpko, globoko ogorčenostjo, s studom . . .

»Doktor, vidim, da si razburjen — da ne rečem kaj hujšega. In baš radi tega nisem slišal, nisem hotel slišati tvojih razžaljivih besed . . . To je hvala za moje iskreno, čisto, nesebično prijateljstvo! — Dobro! — In tvojo hišo mi prepoveduješ! . . . Tudi prav! Odhajam . . . A morda še spoznaš kedaj, da si bil danes proti meni ne le surov in okrut, ampak tudi čez mero krivičen. Morda se še pokesaš kedaj tega trenutka, morda še poželiš kedaj mojega prijateljstva. A tedaj bode prepozno! — Med nama je pretrgana, vsaka vez . . . med nama zija od sedaj globok, nepremosten prepad! — Pomni to . . . Z Bogom!«

Lahno se je poklonil ter nemo odšel.

X.

In mein allzudunkles Leben
Strahlte einst ein schönes Bild;
Nun das schöne Bild verblichen,
Bin ich gänzlich nachtumhüllt.

H. Heine.

Zdravnik se je ustavil sredi sobe.

Od zunaj so se slišali glasni, hitri, trdni koraki odhajajočega koncipijenta.

Zoriču so še v globini srca glasno, nekamo bolešno odmevale trpke besede, katere je govoril Pečnik za slovo — in sicer z neko resnostjo, trdnostjo in samozavestjo, kakršne zdravnik do sedaj še ni poznal na njem.

Stal je kakor okamenel . . . Bil je potr, uničen.

Oči je v eno mer upiral v vrata, kakor bi pričakoval, da se še enkrat odpro, in se vrne užaljeni prijatelj.

Uvidel je, da mu je storil krivico, da mu je krivo, malenkostno tolmačil najčistejši, najnedolžnejši in vseskozi plemeniti namen, in da ga je smrtno razžalil.

Sramoval se je svojega surovega čina, ki se mu je kazal šele sedaj v vsej svoji nagoti in netaktnosti. —

»Torej sem tudi tebe izgubil« — je zaječal ter se zgrudil kakor uničen na stol, brez vsake fizične in psihične moči.

— A skoro se je začel spet izključno pečati s svojo ženo.

In kakor vsaki človek tudi v največji, neizogibni in že jasno pred njim stoječi nesreči še vendar vedno upa — in če ni več drugega upanja, pričakuje kak izreden, čuden pojav višjih moči, tako se je tudi zdravniku začela porajati v tej grozni zapuščenosti, v tej duševni in telesni onemoglosti in potrtosti misel, katere se je za trenotek oklenil z vso svojo dušo, ki mu je za par hipov vrnila izgubljene in potrte moči: »Kaj, če je nedolžna . . . če je vse to le obrekovanje, izmišljotina, podla šikana . . . ?«

In kakor bi hotel samega sebe še bolj prepričati o resničnosti te hipoteze, se je vprašal poluglasno:

»Bi-li bilo to nemogoče . . . ?«

A ta žar, ki mu je za trenotek razsvetlil temno, grozno noč v mrkli duši, mu je ravno tako hitro spet ugasnil.

Bil je le kratek blisk v temni noči njegovega obupa . . .

Hkrati, kakor bi mu kdo doprinesel noč, neovržen in nad vse jasen dokaz, se mu je dozdevala krivda Evelinina povsem jasna . . . nedvomna . . . gotova . . .

Čudil se je le, kako tega ni že davno spoznal, kako da je bil do sedaj tako zaslepljen, da ni videl, kar se godi v njegovem najbližjem okrožju — in sicer skoro javno, kakor v glasen, zaničljiv posmeh njegovi lahkovernosti in kratkovidnosti . . .

Polagoma, natanko je analizoval v mislih zadnje leto — odkar je ritmojster pohajal njegovo hišo — posamezne dogodke, dejanja, pojave in govore . . . doma — v obitelji . . . in zunaj — v društvu . . .

Spomnil se je, kako je žena često iz kakega majhnega, ničevega vzroka zapuščala dom, izostajala po cele ure; kako je večkrat ni našel doma, ako se je vrnil pred navadnim ali napovedanim časom; kako se je često prepadla in prestrašila ter bila v vidni zadregi, če jo je slučajno vprašal, kje je bila.

Spominjal se je raznih besed, pretrganih, poluizgovorjenih stavkov, ki jih je slišal kje v kaki družbi . . . na ulici od kakega gigrskega postopača ali od kake dame, kateri bi bila najbrž posebna slast, da razkrije čim preje sramoto Evelinino ter jo tako povsem izključi iz društev, iz salonov, v katerih je do sedaj prvačila in kraljevala s svojo lepoto, s svojo nenavadno, skoro ekscentrično, a duhovito smelostjo.

Spominjal se je onega čudnega smehljanja, onih skoro obžalujočih pogledov, s katerimi so ga sprejemali često v družbah, v katerih se je ponašal s svojo krasno ženo. Bil je blažen in srečen, videč, kako vse občuduje njegovo ženo, se ji laska in klanja.

»In ona je moja . . . moja . . . edino moja . . .« je mislil ter se kopal v tej osrečevalni misli . . .

A svet se mu je smehljajal. —

In sedaj ga je hipoma s strašno močjo, z vso mrzko resničnostjo zadela grozna novica, da ta žena ni bila njegova, da ga je varala in se prodajala drugemu.

In umel je smehljanje sveta, umel obžalovalne poglede, s katerimi so ga sprejemali znanci, ko so ga videli zadovoljno, ponosno korakajočega ob strani Evelinini.

Pred dušo mu je stopal tudi on — in sicer tako živo, tako natančno in resnično, kakor bi stal živ pred njim; zrl je s svojimi sevaljočimi, črnimi, strastnimi očmi naravnost vanj, krožil rdeče, nekoliko ozke ustnice v zaničljiv, škodoželjen zasmeh, češ: »Da, moja je . . . Premagal sem njo in — tebe . . . Odtegni se . . .«

In tedaj je preživo čutil, da je ta impozantni mož, ta zanimiva, individualna salonska figura s svojimi nekoliko ekscentričnimi nazori res silno nevaren ženskemu spolu, kateremu se je zlasti vedel prikupiti s prirojeno ali pa v življenja burnih dogodkih pridobljeno navado, da

je o vsem in o vsakem govoril z neko lahko ironijo, z nekim tihim pomilovanjem. Mnogo mu je pomagal pri njegovih naskokih in zmagah tudi strastni, brezobzirni temperament in železna vztrajnost, s katero je izvrševal svoje načrte . . . In da se je navdušil za mlado, duhovito ženo, s katero je občeval dan za dnevom, in katera je s svojo lepoto in ljubeznivostjo očaravala tudi manj strastne, resnejše in solidnejše može, nego je bil ritmojster — to je bilo pač povsem naravno. —

In kakor kaka železna, mogočna roka, ki nas z nepremagljivo silo drevi naprej ter nas z neizprosno grozovitostjo tira v brezdanji prepad, ga je dovedlo logično mišljenje, resno preudarjanje in objektivno sklepanje do groznega, neovržnega zaključka, da je brezdvomna resnica, kar mu naznanja anonimno pismo, in kar mu je razodel Pečnik v poluprozorni megli prijateljskega sočutja . . .

In z resignirano, mrzlo grozo je gledal, kako se podira podlaga, na katero je gradil svojega življenja srečo, in katero je smatral do sedaj za tako trdno, za popolnoma nepremično. —

Kakor še nikdar, se je zavedal v tem usodnem trenutku, da je sreča njegovega življenja, vse njegovo mišljenje in hotenje tako tesno spojeno s to ženo, z ljubeznijo do nje, da s to ljubeznijo mora propasti tudi to življenje samo, da je brez njene ljubezni življenje zanj celo brez pomena, brez smotra in veljave, da je le peza, s katero je sovražna usoda obremenila ramena njegova . . .

In sedaj je nenadoma spoznal, da ga ona ne ljubi.

In s tem spoznanjem je bilo spojeno še drugo, da namreč tudi on ne more nje več ljubiti! —

Do sedaj je bila njegova ljubezen napram Evelini obožavanje v pravem pomenu besede. Ta ljubezen je bila že davno dosegla vrhunec, da, ga že celo prekoračila, kar se je kazalo pri vsaki priliki in v nešteti malenkostih.

Z najvestnejšo, pretirano natančnostjo in udvorljivostjo se je trudil, da bi ji ugodil vedno in v vsem, ji izpolnil njeno najmanjšo željo, ustregel najčudnejšim zahtevam.

In vse je rad storil, vse je izpolnjeval z veseljem, zadovoljno in srečen, ker jo je obožaval in mislil, da ljubi tudi ona njega . . . edino njega . . .

O, ni bil več njen mož — ne, njen hlapec je bil, njen suženj, igrača v njenih rokah! . . .

Odrle so se mu oči! —

V trenutku, na mah, s strašno hitrostjo so izginile vse iluzije o ljubezni, o zvestobi, o sreči.

Z grozo je zrl v strašni prepad, v katerega se je pogreznila njegova žena, in v katerega je potegnila tudi njega s seboj, ker mu je z neizbrisnim madežem zaznamovala do sedaj pošteno, ponosno, čisto ime.

O, ko bi mogel oditi, odbežati . . . daleč . . . daleč, kjer bi nihče ne poznal niti njega, niti njegove sramote! — —

»Evelina!«

Zamolklo je zaječal, se opotekel po sobi, se naslonil ob steno in tresnil z glavo ob mrzli zid.

Neka sovražna, mrzla, brezsrčna roka je v malo trenutkih silovito raztrgala in razvezala vse vezi, ki so ga do sedaj vezale s tako demonsko močjo na to ženo.

Ni imel več žene!

Ona, katero je do sedaj smatral za svojo ženo, katero je ljubil s tolikim ognjem, mu je postala tuja, sovražna in sovražena . . .

Da, čutil je, da jo je začel zaničevati, mrzeti, sovražiti!

A s tem sovraštvom se mu je vzbujal v srcu še drug mogočen, silovit čut — hrepenenje po maščevanju.

Da, maščevati in grozno se osvetiti za vso preveliko ljubezen, s katero jo je do sedaj obsipaval, za vso požrtvovalnost, s katero ji je služil, za vse poniževanje, s katerim ji je hlapčeval. —

Maščevanje! —

Vse njeno ponašanje in vedenje se mu je dozdevalo sedaj le brezsrčna, rafinovana brezsrčnost.

In tudi za to se hoče maščevati — se mora — in se bode! . . .

A spet ga je prešinila misel, katero je bil že enkrat zavrgel, kateri pa bi vendar tako rad veroval: Kaj, ako je vendarle bila nedolžna, ako jo je vendarle po krivici dolžil te krivde! Kaj, ako sta oba le žrtvi podlih šikan in umazanih intrig, obrekovanja in sovraštva! —

In kaj, ko bi jo po nedolžnem kaznoval, se po krivici maščeval! . . .

Bolj in bolj se je oklepал nade, da še njena krivda vendarle ni neovržno dokazana; bolj in bolj se je vdajal temu zadnjemu upu, varal samega sebe s tem, kar si je tako želel.

A vendar je moral priznati, da pismo, izjave koncipijentove, njeno vedenje, sploh vse pričuje proti njej.

In sklenil je, da počaka. Morda se mu posreči, da dobi določenih dokazov za njeno nedolžnost ali krivdo. Hoče jo opazovati in, če se prepriča, da je res kriva — potem . . . potem . . .

No, dalje ni mislil. —

Vroč mu je bilo.

V glavi pa so se mu mešale in valile v divjem metežu najraznovrstnejše misli . . .

»Razburjen sem« — je mislil — »ne morem cele stvari jasno presojati . . . Moram na zrak, da se pomirim, si razburjeno kri ohladim ter stvarno premislim vse pro in kontra . . .«

Počasi si je oblekel dolgo suknjo s širokim ovratnikom iz bi-brove kože. Hotel si je zapaliti smodko. A pomislil je, da bi ga moglo to še bolj razpaliti in razburiti ter jo je spet vtaknil . . .

Polagoma, tiho je zaprl za sabo visoka vrata ter zamišljeno stopal po hodniku.

V salonu je igrala Evelina neki komad iz Wagnerjevega »Lohengrina«.

»Igra« — je mislil z nepopisno bridkostjo zdravnik ter postal par trenutkov na polutemnem hodniku. — »Igra, kakor bi imela tako čisto vest, kakor jo je imela oni večer, ko sem prvikrat . . .«

Nova misel mu je zablisnila v glavi.

»Oni pomladni večer . . . oni prvi večer . . .« je ponavljal mehanski, z drhtajočim glasom.

In kakor mora mu je legel na dušo dvom, ali je bila pač še tedaj čista, ali se ni morda že tedaj le igrala z njim, ga goljufala! . . .

Spomnil se je, kako je tisti večer trkalo ob steklo odprtega okna rosno listje divje trte, plazeče se po zidu do oken — kako so se zibali po vročem vzduhu v sobi mehki, tožeči, plakajoči zvoki Chopinovega noturna.

In neznosna, divja bol mu je krčila burno utripajoče srce.

O, kje je oni večer, kje oni srečni, blaženi dnevi prve ljubezni, v kateri je bil vsaj on srečen, ker jo je smatral za povsem idealno, sveto! —

Skrbneje se je zavil v topli zimski plašč ter hitro stopal po kamenenih stopnicah, da bi čim preje prišel iz njene bližine.

Ko je odprl velika hrastova vrata, mu je zažvižgal naproti silni, ledeni sever, podeč in sipajoč mu ob vroči obraz velike, mokre, mrzle snežinke.

»Kako prijetno je vendar v sobi« — je spet pomislil ter postal nekoliko trenutkov med odprtimi vrati, da je veter drevil debele snežinke mimo njega na kamenena tla v veži — »kako prijetno, voljno je pri topli peči . . . med svojci . . . med dragimi . . .«

Kakor udarec težke roke ga je zadelo uničevalno prepričanje, da nima več nobenega dragega bitja, katero bi ga ljubilo, in katerega bi se on oklepal z vso ljubeznijo svoje po ljubezni hrepeneče duše.

Niti doma nima več! V lastni hiši je tujec, zasmehovan hlapec, ogo-ljufan suženj, človek brez vpliva, brez pomena — brez vsega!

In kakor lega ob jesenskih večerih mrzla, temotna in nezdrava megla na kako močvirnato krajino, v kateri se kuhajo snovi vsako-jakih bolezni, tako je ovilo to prepričanje vse bistvo njegovo z mo-rilno temo, z nepredirno nočjo! —

Česar še ni čutil in okusil še nikdar v življenju, to je spoznal sedaj z vso težo, s celo trpkostjo in z grozno bridkostjo. — Dozdeval se je sam sebi kakor pes brez gospoda, pes, katerega so izgnali in iztirali iz koče, v katero se je bil vtihotapil, ga obsuli s kamenjem, ga na pol ubili. —

Močno, z ropotom je zaprl vrata ter stopil na ulico.

Klobuk je potisnil globlje v obraz. Brez namena in smotra je blodil po ulicah, po katerih je bilo radi meteža le malo ljudi . . .

Sneg je neprenehoma naletaval. —

Hitro se je mračilo, kakor je navada ob takih jesenskih dnevih. —

Na oglih, na ovinkih ulic, po trgih so se zabiskavale luči . . . druga za drugo, kakor bi jih prižgala nevidna roka.

V prodajalnicah so se razsvetilila okna, v katerih so se bleščale najkrasnejše izložene stvari. Skozi debelo steklo vrat, ki je bilo pre-preženo z lahno blestečo roso, je lila rumenkasta svetloba na beli sneg, ki se je od minute do minute višal ter postajal debelejši, trdejši.

Zdravnik pa je taval kakor v deliriju iz ulice v ulico, hoteč se umiriti in še enkrat resno premisliti in preudariti celo stvar.

K večerji ni šel domov.

XI.

In za čelo on se prime burno,
Stisne pest in ven drhti mračan;
Na uho mu bije smeh glasan. —
Bled nasloni se ob steno belo.

R a u m b a c h.

Pozno v noč je že bilo, ko je stopil dr. Zorič na pol premrzel in prezebel v neko kavarno.

Pri globoko se klanjajočem markerju z dolgim, ozkim, zaspanim obrazom, velikim nosom in majhnimi, vodenimi očmi je naročil steklenico madejre.

Kakor senca je izginila črna postava ter se za par minut ravno tako tiho, skoro skrivnostno vrnila. Resno, važno je postavil steklenico pred gosta.

In spet je tiho izginil.

Zdravnik se je naslonil nazaj k oknu in se oprl z lahtom leve roke ob ozko, z rdečim, mehkim plišem prevlečeno desko ob oknu.

Nemo, brez vsakršnega zanimanja je zrl v nasprotni temotni kot kavarne.

Le včasih je potegnil v par krepkih, dolgih požirkih iz male čašice močne, ogrevajoče in oživljajoče tekočine . . .

Dva elegantno oblečena gospoda kakih tridesetih let sta karambolirala z mrzlo, skoro dolgočasno mirnostjo.

Drogovi so na kratko, enozvočno trkali ob kroglice. Te so se tiho vrtele po zeleni preprogi, glasno udarjale druga ob drugo, se zaletavale v mizne strani in kotove ter nazaj odskakovale.

Igralca sta vztrajno molčala. Le včasih je ta ali oni na pol tiho — kakor sam za-se — izpustil kako vsakdanjo šalo, malomarno naredil kako utemeljeno ali pa povsem nepotrebno opazko, ali pa skozi zobe zaklel pri kakem nerodnem, ponesrečenem sunku.

In spet sta se pogreznila v globok, resen molk, zrla z napeto pazljivostjo na svetle, rdeče, rumene, sivkaste in rjavkaste krogle — na konec drogov, v eno mer jih mažoč in drgajoč s koščkom krede. Vihala sta si brke, se kratko, suho, prisiljeno nasmihala. Včasih se je ta ali oni porogal soigralcu, mu ironski čestital pri posebno nespretnem sunku . . . Stopala sto od ogla mize do ogla, mehanski izvlekla zdaj pa zdaj uri iz žepov, ju porivala spet v žepe, ne da bi si zapomnila, koliko kaže, se često skrbno, a vendar brez vsakega namena ozirala na veliko stensko uro v dolgi, fino polirani omari.

Ob steni — vratom nasproti — je sedela za svojim pultom mlada blagajničarka — interesantno, blede, nekoliko majhno dekle s širokimi rameni in boki, v pasu ozka in stisnjena, da je jedva mogla sopsti, bujna, velikih, temnorjavih oči, majhnih ust z nekoliko obledelimi ustnicami. Krog belega, mehkega vratu so se ji usipali valoviti, pepelnatoplavi lasje, ki so se ji lesketali v žarni plinovi luči kakor odsev krog glave kake blažene device, dasi na njej ni bilo najbrž dosti svetlosti.

Krog nje se je s prisiljeno eleganco sukal mlad, majhen lajtenant širokega, ogorelega obraza in trdih, črnih brk, ki so mu uporno štrlele na vse strani, v usta in v široki, ploščati nos. — Z lehtmi se je naslanjal ob mizo, se nagibal z impertinentnim, čudovito trivialnim in ob enem neznosno samozavestnim in blaziranim nasmehom k lepotici. Poluglasno, z debelim basom ji je nekaj pošepetaval v uho, ki je bilo ob koncih zalito z lisasto rdečico, in skozi katero je prosevala luč nedoločno in na lahko, kakor skozi debelo, motno brušeno steklo.

Posiljeno se je smejal, zvijal in mečkal z veliko levico bele rokavice, lovil z desnico njeno malo, ozko roko, jo stiskal, da je včasih

na lahko vzdihnila, na kar se je on le glasno, robato nasmejal . . . In spet ji je pobožaval in gladil mehko roko, ji zrl v blede, voljno lice ter laskavo in hrepeneče šepetal:

»Ej — pardon . . . Vi ubožica . . . ali sem vas res tako hudo . . . Hm, pardon . . . vse popravim in poravnam . . . vse . . . Ej, te vaše oči . . . te oči . . . in ta alabastrna ramena . . . in ta labodji vrat! — Ne, resnično, božansko! . . . Občudujem vas — obožavam vas — molim . . . diva Terezita . . .«

Blagajničarka pa se je zaspano nasmihala, zevala, se branila, če je postajal preveč drzen . . . včasih ji je švignilo par koketnih pogledov izpod črnobarvanih obrvi na mladega častnika — potem pa se je takoj spet ovila z ledeno mirnostjo in resnobo. A vendar si je pustila še dalje laskati od lajtenantčka, ki je imel sicer lepo uniformo, vroče, ljubezni prekipevajoče srce, črne oči, črne, pomadizovane in dišeče lase, hrabre brke — a malo denarja in veliko dolgov.

No, tudi ženske — blagajničarke so dandanes baje prozaične in materialistično navdahnjene stvarce! —

Oh, ta preklicani materializem preplavlja celí svet in okužuje s svojim pogubnim, strupenim duhom vse človeštvo! —

Tedaj pa sta s hrupom, glasno govoreč, veselo, razkošno se smejoč in z dolgimi sabljami rožljajoč po parketnih tleh, prihrumela v kavarno dva nova gosta, častnika.

Videlo se jima je, da sta si ga danes privoščila že prav obilo. —

»Eh — bagatela . . . bagatela, le par stotakov je. To mu vržem še jutri pod noge — temu psu čifutskemu,« je kričal eden novodošlecev, že precej prileten poročnik s koščnim, dolгим obrazom, kateremu je bilo začrtalo viharo življenje že mnogo vidnih, žalostnih potez. — »Grom in strela . . . ta goljuf se je drznil s silo prodreti v moje stanovanje — pričeti škandal . . . In to radi par goldinarjev! . . . O infamija, o nesramnost plebejska!« . . .

»Molči sedaj o tem,« ga je tolažil spremljevalec — trebušast, nizek stotnik z dolгим, rdečmodrim nosom in nadutega, karminastega obraza — »molči . . . gostje slišijo . . .«

»Slišijo . . . slišijo,« je mehanski ponavljal poročnik. In kakor bi se šele sedaj zavedel, kje da je, je s tiho resignacijo povetil koščeno glavo s kratkimi, redkimi lasmi.

A takoj se je zopet razjaril, tresnil z ного ob parketovana tla, zažvenketal s sabljo, zamahnil z desnico po zraku ter zasopel:

»Ventre bleu! — Sacre bleu! — Naj slišijo . . . A če se kdo gane, mu zavijem vrat, kakor ga bodem onemu prokletemu čifutu . . . Vražja duša pasja . . . sleparska . . . filistrska. — Par dieu . . .«

»Vraga . . . kavalir si, in te vznemirjajo take stvari . . . te jeze take ničevne malenkosti, bagatelnosti! — Beži, beži — škoda vsake besede,« je polagoma, z glasom dobrotnega protektorja govoril stotnik. Previdno, počasi si je odprezal sabljo ter jo naslonil v kot.

»Proketo — ta jeza me še spravi v grob,« se je srdil pijani poročnik ter takisto postavil sabljo v kot, trkaje z njo ob tla in v eno mer zabavlja vse filistrskemu svetu. —

Sedla sta k majhni stenski mizici za tri osebe, ne daleč od okna, pri katerem je sedel Zorič, obrnjen v nasprotno stran in poluogrnen z mračno temoto . . .

Naročila sta najfinejšega konjaka ter ga srkala z vidno slastjo in s prijetno zadovoljnostjo. —

»Sicer pa vrag vedi, čemu potrebuješ toliko denarja . . . Kam ga spravljaš — ali ga morda kar suhega žreš?«

Poročnik je zvrnil čašico konjaka vase, trdo postavil na kameneno mizico brušeno, v plinovem svitu raznobojno se svetlikajočo posodico, si jezno zavihal uporne brke, se porogljivo nasmehnil, ne da bi odgovoril. —

»Glej — gaža . . . od doma dobivaš, kolikor hočeš . . . in še je vedna suša. — Žalostna je ta, dragi prijatelj!«

»Žalostna, zelo žalostna,« ga je ozlovoljen oponašal poročnik in z velikim črevljem tresnil ob svetla tla, da je blagajničarka za trenotek okrenila glavo v stran in zaspane oči na široko odprla. — »Ali naj mari živim kakor menih!« —

»Soareje, plesi, gledališče . . . igralke . . . izleti z damami . . . darovi — o to stane, to stane. — In te židovske duše ne posodijo izpod petdeset od sto . . . Vraga!«

Jezno je udaril z žilavo pestjo po mizici, da sta brušena kozarca z žvenketom odskočila in še par trenotkov zveneč trepetala in potrkavala ob belkastosivo kameneno ploščo . . .

»Hm, verujem ti, da tak luksuz stane precej drobiža . . . Saj še meni prede včasih proketo slaba, dasi se ne pečam s takimi razkošnostmi. Sicer pa — potrpi le še par let in vsega se navoliš in prenasitiš . . . Poznam jaz to!« —

»Verujem, dragi moj . . . A pomisli: Ti si že živel, jaz pa sem pravzaprav šele začel . . .«

»Pa si preskrbi kaj cenejšega. Se-li ne dobi nič več brez zlata in diamantov? — Nekdaj je bilo to drugače . . .«

»No, saj je tudi sedaj nekako tako . . . A sreče je treba! . . . Oh, ko bi imel jaz tako v nebo kričečo neumno srečo, kakor naš Stanski . . . Veš, pri ženi onega bedastega doktorja Zoriča — ali kako ga zovejo — zlodej si zapomni ta barbarska imena . . . Oh, videl sem jo že parkrat . . . Fin kebrček! . . . Pravim ti, fin kebrček!«

Glasno, s hripavim, pijanim glasom je govoril te lascivnosti ter se ciniški nasmihal. —

»Da bi te! . . . Pusti te škandale,« je prigovarjal drug, ki ga je očitvidno lahko več prenesel. —

Zdravnik, zaglobljen v mračne, težke misli, se je pri imenovanju svojega imena prebudil iz svoje apatije. — Začel je prisluškovati.

Kakor na povelje krute usode, ki je hote in s premislekom zdravnika bacnila ravno v to kavarno, da sliši ta pogovor, ki ga je hotela s spoznanjem cele, gole, strašne resnice pahnuti v popoln obup in ga tako uničiti kakor povsem nepotreben atom stvarstva, je poročnik z nesramno mirnostjo razlagal razmerje Stanskega in Eveline . . .

Zorič je bil okamenel na svojem sedehu.

Napeto, s povešeno glavo, z zaprtimi očmi, roke stisnjene v pesti je poslušal nenavadno govorico, trepetajoč od strahu, da bi mu mogla uiti kaka besedica, oznanjajoča njegovo grozno, nečuvveno sramoto . . .

Stotnik, že navajen takim romanom, si je mirno sukal dolge brke ter tiho, skoro brez zanimanja poslušal.

»Torej res?« je naposled zinil s povsem vsakdanjim glasom ter po strani pogledal natrkanega kolego.

»Ali dvomiš? Vse mesto ve o tem — vse mesto govori o tem . . . Ona je vsa nora nanj.«

»In njen mož . . .?«

»Ha-ha-ha . . . njen mož! . . . Bah, kdo se meni zanj! Ni on, niti ona!« —

»Dober človek baje.«

»Dober človek! . . . Bon dieu — dober človek! Čudom se ti čudim, amice . . . Kaj je dandanes dober človek, kdo je dandanes dober človek! — In posebno v taki stvari. Čudim se ti . . .«

»No . . . no . . . ne zavedam se, da bi bleknil ravno kaj posebno neumnega . . .«

A poročnik se ni mogel dovolj načuditi.

»Dober človek . . . Bog in vsi svetcii! . . . Bedak je, bedak — to ti rečem . . . Vraga, zakaj pa ne pazi na-njo — na tako krasotico!

— Zakaj lepa je res, to ti prisezam pri Bogu in vseh svetcih nebeških . . . »

»Vem . . . verujem . . . A čudno, res prav čudno, da je mož tako kratkoviden, tako zaupljiv . . . tako . . . tako . . . »

»O, jaz bi jo . . . ! Že davno bi ji zavil vrat . . . na mojo vero . . . vrat bi ji zavil, jo ustrelil, jo vrgel skozi okno . . . jo usmrtil z bodalom . . . kakor Otelu Dezdemono . . . Kaj, poetična smrt — kaj . . . ha-ha-ha . . . »

In smejal se je, kakor bi mu kdo plačal vse neštne dolge. Med ozkimi, brezbojnimi ustnicami so se mu lesketali široki, ostri zobje. Brki pod nosom so se mu nategnili, štrleli še bolj uporno na vse strani. Celotelo se mu je treslo vsled tega homerskega smeha — in nihče, niti on sam ni vedel, zakaj da se pravzaprav smeje.

»Hm . . . » je pokimaval stotnik z debelo glavo . . . »hm . . . »

In ker ni vedel, kaj naj reče, se je naslonil ob zid ter mrmral:

»Dobro . . . dobro . . . da . . . res . . . dobro . . . »

»Kaj — torej ti ugaja moj projekt? »

»Izvrstno . . . Sicer pa bodi zadovoljen, da ni tvoja žena. »

»Eh, kaj pa še! »

»Bog si ga vedi, kak bode konec cele komedije. Gotovo tragičen! »

»Bah — kaj tragičen . . . Nič tragičen . . . Povsem filistrski. — Stanski se je naveliča, jo zapusti, vrže v stran. Ona se vrne k svojemu preljubemu možu, ki v svoji hotentoški naivnosti nič ne slutí o celi spletki. Malce ga poboža, ga vpraša, jo-li še ljubi . . . Tudi ona ga zagotovi svoje vroče, zveste, neomahljive ljubezni. Malce se razjoka, poplaka — za onim, seveda. — On je razradošen do neumnosti, očaran, ji osuši solze s poljubi . . . Tableau! — Konec je celi tragikomediji — do cela filistrski, plebejski, prozaičen konec . . . »

»Mogoče . . . A pusti to. Bodemo videli. — Pij raje, prijatelj, pij . . . » —

Čisto, jasno, veselo sta zazvenela kozarca. —

»Marker, » je s hripavim, zadušnim glasom klical zdravnik — »marker . . . plačam! . . . »

Vrgel je nekoliko denarja na mizo, potisnil širokokrajnati klobuk globoko v obraz, se zavil v plašč ter kakor kak ubežen, zasledovan hudodelnik brez slovesa bežal iz kavarne . . .

— Zunaj je še vedno naletaval sneg — redko, težko, enakomerno, polagoma . . .

Velike, simetrične, tanke snežinke so padale mirno, tiho, nekoliko pošev na mokri tlak, ki je bil že precej na debelo pokrit z debelo

odejo, v kateri so bili vtisnjeni tu in tam sledovi velikih moških črevljev, in takoj poleg so bile majhne, ozke stopinje nežnih ženskih nog krasnih dam.

Sredi ulic so se razločno videli sledovi voz in konjskih kopit.

In snežinke so padale . . . padale . . . padale . . .

Na svetilnicah ob oglih hiš, ulic in na trgih, v katerih je gorel plin z velikim, zibajočim se plamenom, so se kopičile snežinke v visoke, rahle kepe, ki so polagoma lezle skupaj ter se včasih poveznile na stran ter se sesule s svetilnic na trotoar . . .

Tu in tam je prodiral skozi spuščene rolete sev luči; tu in tam se je videla za par trenutkov pri oknu kaka tenja, obsenčevala zaveso v nerazločnih, zabrisanih, širokih konturah . . .

Včasih so se začuli iz sosednje ulice tihi, škripajoči koraki. Krog ogla je zavila kaka skrbno ogrnjena postava. In hitro, tiho kakor senca ali kaka nočna pošast, je izginila v drugi ulici ali pa v gosti, sivi megli . . .

Sicer je bilo že tiho, prazno in pusto po ulicah. —

Ko je bil ostavil zdravnik kavarno, je taval in se zibal kakor pijan po ulici. Oprijemal se je zidu, da se ne bi zgrudil.

V glavi so mu še vedno zvenele s strašno močjo grozne besede, katere je govoril poročnik.

In kakor pojan od brezsrčnih, groznih furij, je bežal — bežal od onega usodnega mesta.

Zabredel je v ozko, temno stransko ulico.

In tu se je naslonil ob mrzli, mokri, umazani zid nizke kočice ter škripaje z zobmi siknil:

»Torej je vendarle res . . . !«

In tedaj mu je napolnila dušo tako obupna, blazna jeza, da bi najraje hitel domov ter — kakor je rekel častnik — zavil grešnici vrat . . .

A čutil se je preslabega za to grozno dejanje, uničenega, potrtega, poteptanega.

Polagoma se je nekoliko oddahnil, zbral zbegane misli, se trudil umiriti razburjeno kri, vzburkane strasti . . .

A poročnikove besede so zvenele še vedno za njim kakor v zasmech njegovemu malodušnemu begu . . .

»Vrat bi ji zavil . . . jo ustrelil . . . jo vrgel skozi okno . . . jo usmrtil z bodalom . . .«

Ni-li tako govoril častnik?!

In zakaj že tega ni davno storil!

Zakaj ne pohiti sedaj na dom ter je ne zadavi hladnokrvno in z mirno roko, z ledeno brezsrčnostjo, s popolno zavestjo in jasnim premislekom!

Grešila je! — In grehu mora slediti kazen!

Mora? . . . Li-res — mora?!

To vprašanje, ta dvom je zadel ob novo struno v srcu njegovem.
— Mora? —

In koliko jih živi v grehu, v krivdi — a brez kazni! — Zakaj bi morala ravno njo dohiteti kazen v tem trenutku! . . .

In taval je brez smotra in namena dalje po ozkih, polutemnih, blatnih ulicah . . .

Postajal je pred vrati slaboglasnih, umazanih beznic, katerih obližje že vonja po tabaku, žganju, slabem pivu, po mokrem obutalu, premočeni obleki . . . Poslušal je hripave, divje glasove pijanih gostov, njih poulične, podle pesmi.

In dozdevalo se mu je, da je on po krivdi svoje žene postal tudi ud te demoralizovane, razdivjane druhal, da je pahnjen tudi v to blato, da se je pogreznil z grehom svoje žene, ki je del njegovega bistva, tudi on na to najnižje stališče. Dozdevalo se mu je, da nima več pravice do onih krogov, v katerih se je gibal in živel do sedaj, ko je bilo njegovo ime še neoskrunjeno, častno, svetlo in ponosno. Domneval je, da ne bode mogel več z mirno dušo, ne da bi ga oblila rdečica, zreti v obraz svojim kolegom, ne več prijateljski občevati z njimi. Izpojen je iz človeške družbe, vržen in pahnjen med izmeček človeštva, med najnižji, v blatu se valjajoči proletarijat — in vse to radi svoje žene.

Znal je sicer že preje in sedaj je spoznal še jasneje, da oni sloji človeške družbe, ki se nazivljejo z lepo zvenečo besedico 'višji', kateri se smatrajo za častnejše, boljše, plemenitejše, ker nosijo fino, dragoceno obleko, se vozijo v krasnih kočijah, stanujejo v razkošno opremljenih, komfortnih salonih in budoarjih, rokavičijo nežne, bele, dela nevajene roke, prirejajo z ogromnimi stroški dobrodnele soareje in veselice — sebi v zabavo — da ti sloji niso v moralnem oziru nič boljši od nizkih, umazanih, strganih, lačnih plebejcev, ki dušijo z žganjem skrbi, se opojajo do nezvesti, da morejo vsaj za trenotek pozabiti svojo grozno bedo . . .

A so predsodki v človeški družbi, katerih še do sedaj ni do cela podrl noben reformator, kateri se od dne do dne še večajo, ne pa da bi se manjšali. In tem se mora človek klanjati, ako se hoče gibati v tej višji sferi.

O, to društvo nikakor ne zahteva, da se ne bi grešilo, a zahteva, da se sramota in grdoba greha pokrije z lepo, prijetno krinko . . .

A njegova sramota je očita in znana celemu mestu!

Srce mu je zastajalo pri tej misli, in krčevito je stiskal prezeble pesti. —

Blodeč po ulicah, je srečaval ljudi, ki so se vračali iz gledališča.

Čul je njih smeh, slišal njih veselo kramljanje, videl njih zadovoljne, radostne, srečne obraze. In čutil je še hujše, še gorkejšo, težje svojo osamelost, svojo revo, svojo sramoto . . .

Elegantne ekvipaže z iskrimi konji, od katerih se je dvigal lahen, sivkast par, so hitele kakor sence mimo njega.

Na visokih kozlih so ošabno sedeli kočijaži, zaviti v temne, velike in debele plašče. Njih obrita lica so bila videti — povsem v soglasju z zimskim časom — mrzla, mrka in pusta.

V kočijah samih pa so se smejale, pogreznjene v celo morje kož, mehkih in voljnih kakor labodje perje, dame v elegantnih, dragocenih toaletah, pahljaje si navzlic mrzli zimi razgrete, vroče obraze.

In zdravnik je nehote pomislil, da morda vse te veselo kramljajoče, glasno se smejoče žene ravno tako varajo — ali pa še bodo — svoje može, kakor je varala njega njegova žena!

In moške morda ravno tako lahkoverno verujejo in prisegajo na njih zvestobo, čistost in plemenitost, kakor je on prisegal in veroval v zvestobo svoje žene! —

Pozno v noč se je vrnil domov, polutrd od zime. —

Evelina je brez spanca ležala v postelji in nemirno pričakovala moža. Slišala ga je, ko se je vrnil. Slišala je, kako je polagoma, trdih, močnih korakov še dolgo stopal po svoji sobi. Govoril je sam s seboj, včasih se na kratko, čudno nasmejal. Prestavljal je stole, odpiral peč . . .

In naposled je slišala, kako je zaškripal kanape, na katerega je najbrž legel k počitku . . .

Neka mučna slutnja se je polastila njenega srca. Neka bojazen, neka groza pred nekako neznano, bližajočo se nesrečo jo je mučila.

Nekolikokrat se je že na pol dvignila, da bi šla vprašat moža, kaj da mu je. A vsakikrat se je premislila in spet legla.

Ni si upala v njegovo sobo . . .

Vest se ji je bila obudila. In njen mogočni glas ji je šepetal v uho vse njene grehe, da ji je kakor bučno zvonjenje mogočnih zvonov vršelo v glavi.

Nemirno se je metala po mehkih blazinah . . .

(Dalje prihodnjič.)

Romantika v Slovanih.

Spisal Fr. Vidic.

Kadar so hoteli in še hočejo nekateri naši nazovi-kritiki priti kakemu literarnemu umotvoru do živega, pa mu v umetniškem oziru — »poleg najboljše volje« seveda! — ne morejo ničesar prigovoriti, vsaj nič bistvenega pograjati, tedaj udarijo z vso silo na veliki, daleč se razlegajoči in rahle živce vznemirjajoči boben morale ali pa uberejo z neko rafinirano sentimentalnostjo »narodno struno« ter oznanjajo: Povest ali roman pisatelja X—a ali Y—a nima za nas nikakršne vrednosti, ker ni narodna, ker nima narodno-slovenskega značaja. S svetim navdušenjem se zatekajo tedaj k Rusom in jih stavljajo za vzgled, češ: Tak naroden duh, ki ga dihajo ruski literarni proizvodi, naj veje tudi iz naših slovenskih!

Koliko pomena in veljave imajo taki očitki in take zahteve, o tem je razpravljal že Stritar v svojih »Pogovorih« (v »Zvonu« l. 1879.), in priznati treba, da je trdil pravo. Tisti, ki stavljajo omenjene zahteve, ne pomislijo, da tvori ruski narod, broječ 100 milijonov, nepredirno, kompaktno maso, nedotaknjeno in »neokuženo« od tujega vpliva, originalno v vsem svojem mišljenju in početju, v svojem značaju in običajih, tako da pisatelju res ni treba družega nego pisati realistično, in njegovo delo ima pravi narodno-ruski značaj! Mi Slovenci pa, ki brojimo jedva poldrugi milijon duš, smo prešinjani in pretkani povsem od tujega vpliva, od tujega duha.

Toda denimo, da je naše kmetiško ljudstvo še narodno, ker ima še svoje običaje, navade, vraže in druge, v etnografijo in folkloristiko spadajoče posebnosti, in ker se tudi z raznimi lastnostmi svojega značaja razločuje od svojih sosedov, vendar tega o naši inteligenci ne moremo trditi! Naša inteligenca nima nobenega značila, ki bi jo ločilo od nemške; ona se je z njo povsem zenačila, ker je sprejela vsa društvena pravila in vso etiketo, ker se je pravzaprav v njej in ob njej vzgojila — le jezik ji je še vtisnil pečat slovenske inteligence. Če torej zajema pisatelj svojo snov iz krogov naše inteligence, tedaj ne more vdihniti svojemu umotvoru pristno slovensko-narodnega značaja, ki ga vsaj med inteligenco nič ni. To pa ni nikakor na škodo delu, ki dobi s tem internacionalno lice ter potrjuje in podpira načelo, da bodi umetnost mednarodna!

Morda se zdi komu to sramotno za tisti narod, ki je sprejel tuj vpliv; nam se ne! Umevno in jasno je, da se svetovna kultura ni razvila samostojno pri enem narodu, temveč da so vsi narodi vplivali bolj ali manj drug na drugega ter se tako popolnjevali in skupno napredovali ter skupno ustvarili kulturo. Jasno je pa tudi, da vpliva ob mejah vedno močnejši sosed na slabejšega, in da se ta vpliv razširi tudi proti središču, ako je obroč pretenak — ako je narodna masa premajhna in preslaba, da bi se upirala prodiranju tujega vpliva.

Ta vpliv — pri nas seveda vpliv Nemcev in deloma Italijanov — pa ni najnovejšega izvora, temveč je star in je nekdanj še silnejše prodiral ne le med Slovence in Jugoslovane sploh, temveč tudi med Čehe, ki so povsem obkoljeni od Nemcev.

To je sijajno pokazal dr. M. Murko v svojem znamenitem in temeljitem delu: »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik« (Graz 1897, Verlagsbuchhandlung Styria), ki je prvi del cikla »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik«, in katerega drugi del bo menda razpravljal o vplivu nemške romantike na Jugoslovane. — V naslednjih vrsticah seznamimo »Zvonove« čitatelje z glavnimi mislimi imenitnega dela.

Izraz »romantika« je rabil avtorju v najširšem smislu, namreč v pomenu »patriotična struja«, torej prav takisto, kakor nemškim slovstvenikom n. pr. Julianu Schmidtu, ki piše v svoji »Zgodovini nemškega slovstva«: »Navadno imenujejo romantiko neko pisateljsko skupino; pravzaprav pa je romantika splošen preokret v duševnem žitku na Nemškem proti koncu prejšnjega stoletja.«

Proti francoskemu vplivu, ki je prevladoval v Evropi od Ludovika XIV. počenši skozi celo 18. stoletje, in proti struji, ki jo sploh imenujejo »dobo prosvetljenega absolutizma«, in katere končna posledica je bila francoska revolucija — proti tej struji se je porodila v začetku XIX. stoletja silna reakcija. Narode evropske je prešinila tačas zavest njih zgodovinske preteklosti, zanetila hipoma narodno navdušenje in provzročila, da so se povsod jeli zanimati za rodni jezik, domače običaje i. t. d., in tako je nastalo tisto »domorodstvo« (»Vaterländerei«). —

To gibanje se je pojavilo najprej v Nemcih, in umevno je, da so njegovi valovi pripluli tudi do Slovanov ter jih vzbudili iz njih mrtvila. Tako je preporod slovanskih narodov provzročila neposredno pravzaprav nemška romantika. Nemški narod, ki se je zatekel v najhujši stiski pod okrilje narodne prosvete, in ki je v bojih proti Napoleonovi premoči izpričal višek domovinske ljubezni — vprav Nemci so bili

Slovanom sijajen vzgled nesebičnega rodoljubja. Seveda so ti boji, katerih so se tudi Slovani udeleževali, odpirali oči tudi le-tim ter jih pozivali, naj se emancipirajo od katerega koli jerobstva, torej tudi od nemškega. —

V Rusih in Poljaki je odslej propadal psevdoklasicizem in francoski vpliv; zatekali so se k pravim klasikom. V Rusiji je pospeševalo ta preobrat nasprotstvo proti francoskim revolucijskim idejam in boji proti Francozom. A Poljaki, katerim so se bile izjalovile nade in sanje o preobnovitvi njih razbitega kraljestva, so bili najbolj pripravi in dovezetni za slovstvene težnje, po katerih se je idealizoval njih narod in njih preteklost. — To idealno navdušenje je rodilo vstaneke l. 1830.

Domorodno stremljenje Nemcev je vzbudilo tudi avstrijske Slované. A v Napoleonovih bojih, ki so privedli Ruse v vse slovanske dežele, so avstrijski Slovani na svoje oči spoznali tiste milijone Slovanov, katerim je Herder prorokoval boljšo bodočnost — in ugodni rezultati tega spoznanja so jih navdali s silnim navdušenjem. — Najbolj pa je pospešilo romantiko v Slovanih, ker so se le-ti udeleževali ob enem duševnega življenja Nemcev. —

V tej dobi se je romantika najbujnejše razvijala na Dunaju in odtod je razširjala svoje slovstvene tendence po raznih listih, n. pr.: »Oesterreichischer Beobachter«, pri katerem je sodeloval Friedrich Schlegel; »Deutsches Museum« (1812—13) in za njim »Wiener allgemeine Literaturzeitung (1813—16) ter »Wiener Jahrbücher der Literatur« (ustanovljena l. 1818.), iz katerih je hotel Kopitar narediti glasilo za zapadne slaviste.

Iz teh glasil so črpili Slovani ne le navdušenje, temveč tudi teoretične razloge za enake narodne zahteve in težnje. Gotovo pa so silno vplivala tudi na avstrijske Slované taka predavanja bratov Schleglov, kakor n. pr. izjava Friedricha Schlegla: »Vsaki imenitni in samostojni narod ima — — — pravico do svojega lastnega in posebnega slovstva, in najhujši barbar je tisti, kdor zatire jezik kaknega naroda ali kake dežele ali pa mu ne privošči nobene višje izobrazbe« (str. 4.), in Murko je dostavil: »Tako je pisal in govoril zaveden Nemec l. 1812.«

Te ideje so prešle sčasoma avstrijskim Slovanom v meso in kri. V istem smislu so pisali še drugi romantiki: Tieck, Adam Müller, Z. Werner, Eichendorff i. dr.

Za Slovence je bilo silno važno delovanje nadvojvode Ivana, ki je na moč pospeševal duševno in materialno blaginjo Štirске, Koroške in Kranjske. Ustanovil je v zvezi s knjižnico l. 1811. »Joanej«,

ki je po njem imenovan, pospeševal je zgodovinopisje, dal že l. 1812. po Štírkem zbirati statistični in etnografski material in je povabil učitelje in prijatelje glasbe, naj zbirajo pesmi duhovne in posvetne vsebine »in deutscher oder windischer Sprache mit ihrer Sangweise«. »Sram ga je bilo«, da l. 1809. na Ptuj ni mogel brambovcov pozdraviti v njih jeziku, in pri tej priliki je sprožil misel o Šmigočevi slovnici: »Theoretisch-praktische windische Sprachlehre« (1812). Avgusta meseca l. 1811. se je razpisalo mesto slovenske stolice na liceju v Gradcu, katero je dobil l. 1812. J. Primic.

V smislu nadvojvode Ivana so se tudi v južnih pokrajinah ustanovili razni listi: v Gradcu »Der Aufmerksame« (1812), »Kärntnerische Zeitschrift« (1818), »Steiermärkische Zeitschrift« (1821); v Ljubljani od l. 1819. »Illyrisches Blatt« do 1849., v Celovcu »Carinthia«, pozneje »Carniola« v Ljubljani (1839—1844.) in »Croatia« v Zagrebu (1839—1842), ki so se vsi bavili s slovansko zgodovino in narodnostjo. V graškem listu »Der Aufmerksame« je priobčil (1813. št. 41.) Herder svoj panegirski opis o Slovanih ter jim prorokoval boljšo bodočnost; pozneje pa so prišle v list tudi slovenske pesmi. Zlasti je slov. pesmi priobčeval »Ilirski list«; sploh pa so bili, kakor pravi dr. Murko, »Illyr. Blatt«, »Carniola« in »Croatia« nemško pisani slovanski listi. »Carinthia« je prinašala Jarnikove slov. pesmi. Tudi z rojstvom Bleiweisovih »Novic« je nadvojvoda Ivan v zvezi. — Primic je l. 1810. ustanovil »Družbo slovensko« (»societas slovenica«), in zlasti na Štírkem se je začelo živahno narodno gibanje, o katerem prav klasično pripoveduje Stanko Vraz. Najbolj so delovali tedaj duhovniki, ki so prinašali iz Gradca navdušenje za narodnost.

V Zagrebu je l. 1813. izdal škof M. Verhovac okrožnico, v kateri je hvalil bogastvo in lepoto »linguae illyricae« ter pozival duhovništvo, naj nabira narodne pesmi, pregovore in stare knjige; žal, da ni imel mnogo uspeha, ker ni našel pri duhovnikih potrebnega zanimanja in razumevanja. L. 1814. so hoteli na Dunaju živeči Hrvati in Srbi v sporazumljenju s Kopitarjem ustanoviti list; »Сръбске новости« pa sta v istini ustanovila Frušević in Davidović že l. 1813. na Dunaju. L. 1815. je izdal A. Mihanović, pesnik »Liepe naše domovine«, brošurico »Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnem jeziku«; tu je priporočal povsem v Schleglovem smislu narodno vzgojo in rabo narodnega jezika.

Največje važnosti za vse Slovane pa je bilo delovanje Kopitarjevo na Dunaju! Kopitar je bil romantik z dušo in telom, je občeval z bratoma Schlegloma, z J. Grimmom in drugimi germanisti ter

sodeloval pri vseh dunajskih glasilih romantične struje, pri katerih je zastopal slavistične in slovanske interese. Iz »Annal« je hotel narediti naslednika Dobrovskega »Slavinu«, »Jahrbücher« pa je res postalo po njem glasilo zapadnih slavistov. Znani so razni njegovi članki, v katerih je razvijal svoj program, zahteval stolico »linguae slavicae antiquissimae«, katero je dobil njegov učenec Miklošić, dasi šele 1849. l.; sanjaril je o slovanski centralni akademiji na Dunaju, kateri bi se morale vse druge podvreči i. t. d. Največje zasluge pa si je pridobil pri izdaji srbskih narodnih pesmi ter tudi poskrbel, da so pesmi vzbudile toliko zanimanja in občudovanja; Murko pravi: »Z mirnim srcem lahko trdimo, da je Kopitar . . . sam samcat ustvaril Vuka Karadžića, ne samo kot zbiratelja in izdajatelja srbskih narodnih pesmi, ampak tudi slovničarja in leksikografa, sploh stvaritelja novosrbskega narodnega književnega jezika in pravopisa.« (Stran 14.)

Iz teh podatkov je razvidno, kako se je razširjal in pojavljal vpliv nemške romantike med Jugoslovani, a še sijajnejši dokaz nam podajajo Čehi, ki so v začetku našega stoletja slavili svoj preporod le pod vplivom romantikov.

Po bitki na Beli gori je propadala češka narodna prosveta bolj in bolj. Toda »prosvetljeni absolutizem« Marije Terezije in Jožefa II., zlasti pa le-tega svobodomiselnih preosnov (n. pr. osvoboditev kmetov itd.), vse to je obudilo novo življenje. Tolerančni razglas je spravil velik del stare literature zopet na dan, in s slovstvenimi zakladi so se razrešile tudi duševne sile čeških in slovaških protestantov, izmed katerih so se porodili češkemu narodu možje, kakor: Palacký, Šafařík in Kollár!

Zanimanje za češki jezik se je bilo sicer že pojavilo poprej, namreč konec 18. stoletja; ustanovnik prve novočeške pesniške šole, A. Jaroslav Puchmayer, spominja na nemško pesniško kolo »Göttinger Hainb.«. Toda velikanski razloček je med 18. in 19. stoletjem; viden pojav velikega razločka je — Dobrovský. Le-ta je bil prosvetljen enciklopedist, pa popoln nasprotnik romantike; protivil se je razcepljanju jezika v narečja ter ni znal ceniti narodnega pesništva in je le s skepticizmom opazoval novo gibanje. — Tudi Jungmann še ni povsem umel nove struje; bil je pristaš Voltairjev in oboževalec Wielandov; prevedel je Miltonov »Izgubljeni raj«, Goethejev epos »Hermann und Dor.« in celo vrsto manjših poetičnih proizvodov raznih pesnikov. Navduševal se je tudi za Herderja, a razumel ga ni povsem, ker se ni zanimal za narodno pesništvo. Zaslužno pa je bilo njegovo domorodno delovanje, in spomina vredna sta tudi njegova »Slovesnost«

(1820), vestno sestavljena literarna zgodovina in njegov besednjak. V pesniških proizvodih Jungmannovih pa še ni nič sledu kakemu vplivu narodnega pesništva, temveč tam prevladujejo vplivi Klopstockovih od in klasični, zlasti anakreontovski in idilski elementi. —

Češki pisatelji so imeli tedaj za nekaj časa svoje središče na Dunaju, kjer je Hromádka izdajal »Vídenské Noviny« (1812—1816) z literarno prilogo »Prvotiny pěkných umění«, ki je bila poslej Čehom oznanilka romantičnega duha. Izmed glavnih sotrudnikov je bil Hanka, ki je bival l. 1813.—1814. na Dunaju; tu se je seznanil z nazori Kopitarjevimi in z idejami nemških romantikov. Hanka se je vrlo zanimal za narodne pesmi in je bil prvi, ki je narodne pesmi svojega naroda in drugih slovanskih narodov z namenom in z uspehom posnema. To navdušenje ga je tudi premotilo, da je zagrešil »Kraljedvorski rokopis« (1817) in »Libušin sod« (1818), ki pa sta, dasi podtaknjena, vendar silno vplivala na slovstvo in znanstvo. Ne le Slovani, temveč tudi Nemci — kakor Grimm in Goethe — so radostno sprejeli najdena rokopisa ter z navdušenjem in občudovanjem govorili o njihovi pesniški vrednosti. Dandanes je pač že majhno število onih, ki verujejo v pristnost »Kraljedvorskega rokopisa«, dasi se navdušeni rodoljubi vedno še ne morejo ločiti od tega »narodnega zaklada«. Toda tudi brez teh falsifikatov bi bila okoli l. 1820. nastala »patriotična« ali romantična šola, kakor je pri Poljakih in Rusih. —

Prva vidna posledica patriotične struje je bila ustanovitev »českega muzeja« (1818), ki je silno vplival na daljnji razvoj českega naroda, tako da se po pravici računja začetek nove dobe s postankom muzeja. Njegov prvi predsednik je bil grof P. Sternberg, ki je bil tudi sicer znamenit mož; vseučiliški profesor Presl pa je ustanovil prvi znanstveni časopis »Krok«.

Veliko domorodno navdušenje pa je dobilo duška tudi v pesniških proizvodih, in med Čehi in Slovaki je tačas kar mrgolelo rodoljubnih pesnikov; trajno slavo sta dosegla najznamenitejša izmed njih Kollár in Čelakovský, ki sta bila dolgo časa zvezdi, okolo katerih se je pomikalo vse novejšo češko pesništvo. — Čelakovský in njegovi drugovi so posvečevali svoje pesmi, vse svoje čuvstvovanje in mišljenje ljubezni in domovini; ozirali pa so se na sedanost narodovo in se tesno naslanjali na narodno pesem. To pa so se naučili od nemških romantikov, ki so že besedo »narod« izgovarjali s svetim strahom. In tako je morala priti — češka romantika. Emancipacija od Nemcev je bila torej le navidezna, zakaj glavne poteze češke romantike se naslanjajo večinoma zopet na nemške vzorce.

Zlasti Čelakovský se je z vso vnemo zavzel za narodno pesništvo, s katerim sta se on in Kamaryt silno oduševljala. Oba sta bila na stališču Grimmovem; zanimala pa se nista samo za domače, temveč tudi za pesništvo drugih narodov, in v njiju pesniških proizvodih se tudi kaže ta vpliv. Lep sad tega iskrenega zanimanja je bil „Ohlas písní ruských“ (1829), s katerim je dosegel Čelakovský velikanski uspeh; to je še dandanes znamenito delo in je vzbudilo zlasti pri Nemcih neomejeno priznanje. Nekoliko manj pozornosti je vzbudil njegov „Ohlas písní českých“ (1839), tem več pa zopet njegovo drugo pesniško delo „Růže stolistá“ (1841). — Čelakovský in Kamaryt sta oboževala Goetheja in sta se navzela njegovega duha, in „Růže stolistá“ je nastala močno pod vplivom Goethejevega zbornika „Westöstlicher Divan“. Naslanjal se je Čelakovský na Petrarko ter po njem pesnikoval s Kollárjem v sonetih. Hrepenel je sicer po emancipaciji od Nemcev, vendar je bil njihov učenec. Sploh pa je bil Čelakovský najdoslednejši romantik in res naroden, a poglobljaj se je v romantiko ter vzgajal svoj okus in svojo sodbo ob literaturah mnogoterih narodov; on je tudi opozoril Slovence, kakega znamenitega pesnika imamo v Prešernu. —

Kakor sta našla jezik in slovstvo svoje zaščitnike, tako je bilo treba tudi zgodovinarja, ki bi ustregel potrebam češke zgodovine v duhu romantiške dobe. In res se je tak mož pojavil — Fr. Palacký. Le-ta se je povzpел po svojih zvezah s plemstvom kmalu do vplivnega organizatorja prosvetnih teženj svojega naroda ter je postal njegov „oče“. Tudi on je nabiral v svoji mladosti narodne pesmi, pozneje pa je proučeval spomenike in vire iz husiške dobe ter se je tako pripravljaj za svoje delo. Kmalu je osredotočil svojo pozornost na češko zgodovino, in od 1848 l. počenši je izhajalo njegovo zgodovinsko delo, v katerem seveda ni nedostajalo romantičnega duha. —

Naravnost v Jeni pa sta se navzela domorodnega navdušenja dva moža, ki sta silno vplivala na ves slovanski svet — Šafařík in Kollár. Šafařík se je v Jeni kar prerodil; tu se mu je odprl nov svet, in še v poznejši dobi se je rad spominjal svojega bivanja v Jeni, ki mu je bila: „exilium corporis, paradisus animae“. Poslušal je najznamenitejše profesorje, ki so kakor akademična mladež vplivali nanj s svojimi svobodnimi nazori in svojim pangermskim navdušenjem. Njegovo romantično mišljenje se zrcali v občudovanju narodnega pesništva; bil je prešinjén od Herderjevih idej in s posebno pozornostjo je obdelal one zgodovinske dobe, katere označuje narodnost, tako da se v njegovih „Starožitnostih“ celo ponavlja Herderjev spis

o Slovanih. Tudi Šafařík — kot historik je pravi pravcati nemški romantik; »zatekal se je v davno minolost ter pisal zgodovino iz patriotizma,« v jezikoslovju pa so mu bili voditelji Grimm, Bopp in Humboldt. —

Kakor je bil Šafařík zastopnik znanstvenega panslavizma, ki je imel lep vzgled v enakem pangermanizmu, tako je bil Jan Kollár stvarnik in zastopnik pesniškega panslavizma. V Jeni, kjer je bival l. 1817.—19., se je navzel popolnoma nazorov nemških romantikov. Videl je nemško akademično mladež, kako je na razne načine, z besedo in dejanjem pri raznih svečanostih izražala svoje rodoljubje, in zato ni čudo, da je tudi mlademu Kolláru vzkipela vsem vzorom dostopna duša, in da je v njegovem srcu zaplapolal sveti ogenj navdušenja in ljubezni za narod in domovino slovansko. Seznanil se je s pangermanizmom ter hotel tudi sam združiti vse Slovane v en narod. Paralelno h »Germaniji« in »Teutoniji« je naredil »Slávijo« in z »Alldeutschland« vzporedno »Allslavien«. Posetil je Goetheja, katerega je nad vse častil, in vsa mesta, ki so spominjala na Schillerja, Wielanda in Herderja. Po romantiki se je seznanil Kollár s trubadurji, zlasti s Petrarko. Največ sledov Herderjevih idej je v slavnem njegovem delu »Slavy Dcera«. Tu je tudi on nastopil kot prorok človekoljubja; iste misli se nahajajo v njegovih pridigah, povsod pa je njegov vzor — Herder. Da, Kollár je prodril še dalje nego Herder v duhu fantastične romantike, kamor ga je zavedla zlasti mitologija in etimologija. Sijajen uspeh je dosegel s svojim spisom »Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation.« — V filologiji in arheologiji pa mu sreča ni bila mila. Gibal se je preveč v sanjavih višinah; prešibek je bil pozneje proti potrebščinam sedanjosti in nove dobe ni razumel. Polagoma pa je celo okorel; postal je konservativec, izgubil zvezo z duševnim gibanjem v Nemcih ter na posled služil reakciji. --

Dasi so k preporodu slovanskih narodov pripomogli razni vzroki, vendar je bila romantika izmed najvažnejših faktorjev, ki so vplivali na razne stroke prosvete, na literaturo in umetnost ter nazadnje celo provzročili politični slovanski kongres v Pragi (1848), kjer so Slovani zahtevali popolno ravnopravnost z Nemci.

Vse to nam je jasno, razumno in zanimivo opisal dr. Murko v zgoraj omenjenem delu. Kot dodatek je pridejal odlomek »Kollár in Jena und beim Wartburgfest«, ki je prevod iz Kollárjevega spisa »Paměti z mladších let života«; v le-tem je bil Kollár sam naslikal svoje občutke in mišljenje pri dotičnih zgodovinskih dogodkih. —

Murkova knjiga razodeva pravega, temeljitega slovstvenika z ostrim in kritičnim očesom — prav kakor vse druge njegove razprave. Uglobil se je v svojo nalogo z živim in toplim zanimanjem ter delal in sodil objektivno in nepristransko. — Ker je dr. Murko ob enem slavist in germanist, ker je vešč vsem slovanskim jezikom, a pozna povsem tudi nemško literaturo, je jasno, da je bil vprav on kakor nalašč poklican za tako nalogo. Vsi odstavki so izdelani skrbno in vestno, in značaje posameznih literatov je pogodil tako dobro, da se zdi čitatelju, kakor da ima pred seboj žive kipe Čelakovskega, Šafaříka, Kollárja i. dr., in zlasti zategadelj je knjiga tudi vseskozi zanimiva.

Delo je vzbudilo povsod, v krogu slavistov in germanistov največje zanimanje. Vse ocene, katerih je izšlo doslej veliko število, se izražajo laskavo in priznalno o Murkovem literarnohistoričnem raziskavanju, in lahko rečemo, da je g. pisatelj dosegel popoln uspeh. Izmed ocen naj nekatere omenim: Organ socijalnih politikov čeških, »Rozhledy«, je z delom zadovoljen, ker kaže, kako je treba iti s tekom časa, zadovoljen pa ni s pojmom »romantike«; v »Časopisu musea Království českého« (1897 II., str. 171—188) je priobčil Fr. Bílý kritiko s staročeškega patriotičnega stališča, s katerega se mu zdi sramotno priznati tuje vplive, in enako je pisal Helfert v »Oesterreichisches Litteraturblatt« (št. 9., str. 270—71); obširne, poučne, velezanimive in bolj ali manj laskave ocene so napisali prof. Jakubec v »Listý filologické« (1897, seš. III., str. 220—236) in v »Politik« dva podlistka št. 40, 41, prof. Macher v »Český časopis historický« (str. 104—108), prof. Massaryk v »Zeit« (št. 137—139), P. Chmielowski v poljskem »Atheneum« (Mai str. 390—400); manjše ocene in naznanila pa so priobčili: »Deutsche Litteraturzeitung« (spisal Nehring), »Litterarisches Centralblatt« št. 18, »Przegląd literacki« (št. 7) iz peresa Licejewskega, petrogradski »Kraj« (št. 14), »Ruskija Vjedomosti« (št. 12), »Journal narodnega prosveščenja« (spisal Jastrebov) in »Revue critique« (22. marca, priobčil Louis Leger).

Povsod se poudarja Murkovo fino opazovanje in ostro karakterizovanje in skoro soglasno se priznava, da je zlasti Čelakovskega pokazal v povsem novi luči. Seveda se tudi omenja, da je gospod pisatelj včasih prekoračil mejo in izvajal preveč pojavov iz nemškega vpliva.

Morda je zašel pisatelj tu pa tam res malo predaleč s tem, da je iskal tujega vpliva tudi tam, kjer ga ni, kjer je nastal dotični pojav samostojno; a taki nedostatki so skoro neizogibni pri tolikem delu.

Bleiweisove »Novice« niso bile prvi slovenski časnik (str. 9), temveč Vodnikove.

Končno pa si usojam — gotovo v imenu mnogo drugih — izraziti le še željo, da bi dr. Murko — kakor tudi druge naše učenjaške sile — ne posvečeval svojih moči drugim narodom, ki imajo itak dovolj svojih ljudi — temveč nam in našim potrebam ter nadaljeval svoje literarne študije v — slovenskem slovstvu!

Pod streho.

Spisala Márica.

(Dalje in konec.)

X.

ar dni ni šla Zinka iz hiše. Minil je bil baš zadnji pred-pustni teden, in prišla je bila pustna nedelja.

Roza je ugibala in ugibala, kaj se je moglo zgoditi njeni polusestri; vprašala jo je, a odgovorila je kakor po navadi: »Kaj tebi mari! Saj tebe ne boli.«

Prišedši v nedeljo zjutraj od maše, je sedla Roza na posteljo ter s sklenjenima rokama premišljevala svojo rodbino, a s premišljevanjem se ji je vzbudilo v srcu usmiljenje do njih do vseh treh in pa — očitaneje.

— »Ali kaj morem jaz za to,« govorila je Roza sama sebi, »če me je Bog ustvaril tako, da vzkipevam takoj, in da ne morem z njimi govoriti mirno? Ko bi imela malo več potrpljenja, kdo ve, ne bi li bilo mnogokaj drugače; a nimam ga in ga nimam. Samo molčati moram po vse dneve, ali pa se hudovati . . .«

»Na, neki deček je prinesel to-le pismo«, je dejala mačeha, moleč ji droben listič.

»A, Golobovi!«

Vabili so jo, da bi prišla gledat »korso«, a na večer da bi šla z njimi v kavarno gledat maske. Golobova bila je zdaj mnogo prijaznejša z Rozo, odkar sta dobili njeni hčeri vsaka svojega častilca; njiu mati bila je od tedaj vprav srečna. Roza je sprejela vabilo, potem pa sedla k kosilu.

»Kam pojdete popoldne, mama?« je vprašala nenavadno nežno.

»Kam? Pri njem — pri očetu — moram biti, saj veš.«

»Pa ti, Zinka?»

»Bog ve, kam morem iti taka-le, niti »korsa« ne bodem videla letos.«

»Boš, boš, saj bode še jutri in v torek; v torek je najlepši, do takrat pa že ozdraviš in pojdeš z mano, če bodeš hotela.«

»Ne, jaz ne pojdem s tabo, da bi te bilo sram z mano, jaz pojdem sama in se oblečem v kostum; saj še nisem bila letos nikjer.«

»Nekje vendar, saj nosiš znamenje,« je rekla Roza, ki ni mogla brzdati svoje slabosti.

»Bile smo v gledališču, in ko smo odhajale, so me vrgli, da sem padla po stopnicah in se udarila,« je rekla Zinka, tipaje si pod očesom vijoličasti udarec.

V tem je potrkal pismonoša na vrata in zaklical: Zinka Sušnik!

»Ej, kako imenitno!« je rekla Roza, ki ni videla še nikdar, da bi bili Zinki prinesli kako pismo.

Pisava je bila grda, pravopis grozen, to je videla Roza, a Zinka, ki je itak komaj znala čitati, je zlogovala počasi in tiho besede na zamazanem lističu.

»Kaži!« je rekla Roza.

»Saj tudi ti ne pokažeš meni svojih pisem,« je odgovorila Zinka in že zvila list v kroglico ter ga nesla v kuhinjo na ogenj.

»Jaz pojdem sedaj h Golobovim na okno gledat »korso«, a zvečer pojdem z njimi v kavarno; čakati me ni treba,« je rekla Roza, vstajaje od mize.

Šla je v svojo sobo ter se pričela pripravljati.

Oblečena je že bila, a zdelo se ji je še prezgodaj; odprta knjiga na ponočni mizici jo je tudi zelo mikala. Sedla je torej ter čitala še par vrstic, še eno stran, še drugo in še ni mislila na odhod.

Vzdramil jo je iz čitanja ropot težkih črevljev pred njenimi vrati in dva moška glasova. Vzdignila je glavo in poslušala.

Potrkal je nekdo na kuhinjska vrata in takoj odprl.

»Kje je Zinka?« vprašal je globok moški glas, in v njem je Roza takoj spoznala Nandeta.

»Ni je doma,« rekla je mačeha, a k Rozi je skočila Zinka s prstom na ustnicah.

»Pst, pst! Daj, da se skrijem!«

»Sem notri ne sme nihče, ni se ti treba skrivati,« je odgovorila Roza, vendar je pahnila Zinko v prostor za posteljo in stopila skozi očetovo sobo v kuhinjo.

»Dober dan, signorina! jo je pozdravil Nando ter se dotaknil s kazalcem svoje kape.

»Kaj hočete?« je vprašala Roza.

»A . . . nič . . .« je odgovoril oni v zadregi.

»Ni-li prišlo neko pismo za Zinko?«

»Prišlo, in zato je šla z doma,« je rekla Roza, ker ji je šinila takoj neka misel v glavo.

»Ni je še bilo,« je rekel Nando in gledal strmeč Rozo, a ta se je naglo obrnila in odšla v svojo sobo.

Nando je postal še nekoliko, potem pa trdo stopil na hodnik, kjer ga je čakal tovariš.

»Kaj je?« vprašal je ta.

»Pravijo, da je ni,« odgovoril je Nando, »a morda ni še ozdravela, ali je pa skrita.«

»Kaj nisi mogel noter? Jaz bi bil vstopil; hotel bi jo bil videti.«

»Kako, ko je bila ona doma?« —

Ko se je Roza osvedočila, da sta res odšla, si je nadela počasi rokavice in klobuk, rekla mačehi, naj ne pusti nobenemu noter, potem pa odšla počasi.

Med vrati ob veži je postala še malo ter gledala na desno in levo, in ko ju ni videla nikjer, je šla proti »Korsu« h Golobovim. Hčerki gospe Golobove sta bili povabljeni v kočijo s svojimi prijateljicami, gospa je bila torej sama doma. — —

Med tem je vzela Zinka iz Rozine škatlje polo papirja ter napisala polagoma z otroško pisavo:

»Nečem vedeti o tebi nič več; drugih imam, kolikor hočem. Ni treba, da me več iščeš, drugače ukažem Tonetu, da te nabije.

Zinka.«

Dela je v zavitek, napisala neroden naslov, ki ga je bilo težko čitati, ter je poslala mater, da odda pismo na pošto. —

»Korso« pa se je bil že pričel. Kočija za kočijo, elegantne, drage ekvipaže za navadnimi fijakarji, za fijakarji ogromni vozovi mask, za maskami zopet ekvipaže z velikimi konji, ki so vlekli ves teden težke vozove. V nekaterih vozovih so bile jako fine in elegantne maske, in na te vozove so skakali raznobojni domino, kričali, se smejali in šalili.

Lep voz, ves okrašen s cvetjem in zelenjem, je peljal krdelo ciganov v slikovitih nošah, ki so jako lepo godli.

Prišedši pred »borso«, se je usul z oken na-nje gost dež konfetov.

Za tem vozom je šla elegantna ekvipaža; v vozu je sedela postarna dama z dvema divnima hčerkama, zavitima v belo kožuho.

Voz je bil poln šopkov, da so se zdele dame kar zakopane v cvetje. Za njimi zopet mnogo navadnih izvoščekov; v vozovih so sedeli možje z natakujenimi, dolgimi, rdečimi nosovi ali z živalsko glavo.

»Glejte, sedaj se vozita mimo Akulina in Sonja, lepi Rusinji. Kdo je neki z njima? Ah, stara teta, stara teta,« je pravila gospa Golobova Rozi. »Voz imata poln cvetic, joj, kako krasni šopki! — To so pa Majerjeve; oh, nobenega šopka, brrr . . . Bogate so, saj bi si jih same lahko naročile ter si jih velele poslati po postreščeku. A tako brez cvetic, posebno letos, ko so vsi vozovi v cvetju.«

Prišli sta mimo tudi njeni hčeri, vsaka z lepim šopkom, in Golobovki je vprav igralo srce.

Prišel je mimo voz poln belih kipov, umetniško okrašen; voz cvetličark v krasnih nošah, ki so delile cvetlice — pa zopet ekvipaže in izvoščeki.

Bilo je okoli štiristo voz, ki so vozili po desni gori, po levi doli; v sredi med vozovi in po trotoarjih pa se je gnetla gosta tolpa ljudi in otrok. Poslednji so se podili in pehali, da bi drug pred drugim pobrali več konfetov, katere je metala gospoda znancem in simpatijam svojim.

Roza je baš gledala z balkona voz, katerega je priredil klub tržaških umetnikov, ko je priletela gosta toča konfetov vanjo, v balkon ter v gospo Golobovo.

Da se ubrani, si je zakrila obraz in obrnila v stran, potem pa je pogledala doli, kdo je bil . . . obleдела in ostrmela je ob enem.

»Kdo?« jo je vprašala gospa Golobova.

»On — Fran, o katerem sem Vam pravila.«

Gospa je strmeč vzkliknila.

XI.

Pred šestimi leti je nosila Roza na levem prstancu briljanten prstan, znak svoje zaobljube. Zaróčenec njen je pa bil Fran Naški, sin bogatega trgovca. Nič mu ni bilo zato, da je bila Roza uboga, nič za njeno rodbino in podstrešje. Prihajal je k njej pod streho rad, prerad; saj jo je ljubil, in ona je tedaj tako sveto še verjela v ljubezen. Koliko smeha, koliko sladkih besed je bilo v oni revni sobici! Kakove načrte sta delala za bodočnost, kako sta skupaj čitala, skupaj filozfovala!

Njegovi ljudje so pa bili trdi, neizprosni, bogati ljudje, ki se niso dali omečiti. Zaróčil se je z njo, ne da bi oni kaj vedeli, in upal, da se pozneje vendar dadó pregovoriti. Toda zvedevši o zaroki, so napravili grozen hrup, njegova mati je prišla sama k njej na stanovanje

jokat in prosit, naj se mu odpove, ker uniči drugače vse njih lepe sanje in načrte. Roza je odgovorila, da se je zaobljubila, in da naj Fran stori, kar hoče; ona ne prelomi prva nikdar svoje dane besede.

Poslali so ga na potovanje po opravkih za trgovino, kakor so dejali.

»Zapodili so me v tujino, ne radi trgovine, ampak le zato, da pozabim tebe« — je pisal Rozi, »kakor, da bi to bilo lahko, kakor, da bi mi s potovanjem menjali srce, menjali misli in želje!« —

Pisal ji je pogostoma nežno in mnogo, in nežno in mnogo odgovarjala je tudi ona.

»Zdaj sem pri svojem bogatem stricu v H., pri katerem je tudi moja daljnja sorodnica Marija. Tudi to vem, zakaj sva oba ob enem tu, ali nič ne bode; le brez skrbi bodi, ti moja ljubljena zaročenka, predraga Roza,« ji je pisal Naški.

In vendar se je zgodilo, česar ne bi bil verjel ni on, ni Roza tedaj, nekaj po pritisku svoje matere in svojega strica, nekaj vzpričo Marijine izredne lepote, nekaj pa najbrže tudi radi njenega velikega bogastva — poročila sta se.

Franovi stariši, osobito mati, ki je, srečavši Rozo, vselej obrnila glavo na drugo stran, so jo sedaj gledali z ironskim, malone zaničljivim nasmehom.

Tedaj se je pa Rozi vzbudilo sovraštvo do prej toliko ljubljenega moža, a v ljubezen je izgubila vso vero. — Da-li je to bila res ljubezen, ki se je izpremenila tako naglo v sovraštvo? Da-li jo je on res ljubil, ko jo je pozabil tako kmalu na strani svoje lepe sorodnice? Prihajala sta tudi v Trst vsako leto za nekaj tednov. Tedaj je pa slišala Roza čudne stvari o vprav kraljevem blesku v njiju hiši, o njenih toaletah in o njenih kapricah, da ni oblekla nobene obleke več nego enkrat, da imata posteljo z nebom, v katero se mora po nekaterih stopnicah i. t. d. Govorilo se je pa tudi, da si tašča in snaha nista prav dobri, in tudi med zakonskima da ni najboljšega razmerja baš radi nervoznosti Marijine. Vsaki hipec je padala v nezavest, se jokala in konvulsivno tresla. Lani je bila prišla že resno bolna v Trst. Ležala je skoraj leto dni, a pred osmimi meseci je bila umrla. —

»Vidite, Roza,« je rekla gospa Golobovka, »da stara ljubezen ne zarjavi; bodele videli, bodele videli, da se še vzameta.«

Roza se je le molče nasmehnila.

Zvečer je komaj pričakala, da so šli v kavarno. Sedli so k okrogli mizici sredi velike dvorane, Roza med Golobovi gospodični, ki sta imeli na strani vsaka svojega častilca.

Prihajale in odhajale so lepe maske, jih dražile, nazivale po imenu, in oni so morali ogibati, kdo je ta, kdo je ona. Rozi je povedala marsikatera maska poleg prijetnega tudi kaj neprijetnega, da je revica zardevala do las.

»Ha, vendar! — Dober večer!« se je oglasil prijeten, globok moški glas za Rozinim hrbtom. Ožrši se, je pogledala naravnost Naškemu v oči. Predstavila ga je vsemu omizju, potem jo je pa prosil, da sme prisesti k njej.

S prva je šel pogovor le s težka, kakor obično pri ljudeh, ki se dolgo niso videli, in ki si imajo povedati mnogo, a ne vedo, kje bi začeli. —

Naposled sta vendar začela govoriti o minolih dneh živahno in veselo, kakor bi se oni dnevi nadaljevali; zdelo se je obema, kakor ne bi bilo med njima onih šestih let. Fran ji je zatrjeval, da se mu zde leta, ko ni govoril z njo, le sen; saj jo gleda, saj jo vidi tako, kakor je bila tedaj.

»O, izpremenila sem se, izpremenila, in pa še prav posebno mnogo tu-le notri« — pokazala je srce — »tu je le tema, praznota, mraz.«

»Izkušali bomo, da odpravimo ono temo, praznoto, mraz,« je rekel on ter ji stiskal roko, česar mu ona ni branila.

Prijetno jima je minil večer — za maske in njih dovtipe se nista brigala mnogo. Sama gospa Golobovka je občudovala elegantnost in duhovitost ljudi; kajti tudi njeni hčeri sta bili v živahnem pogovoru s svojima častilcema.

Drugega dne se je javil Fran na Rozinem stanovanju ter je naravnost rekel, naj si ne domišlja, da jo je morda ljubil neprestano idealno; ne, tega ne, ali ko jo je ugledal in z njo govoril, je sklenil, da mora biti ona prav v kratkem njegova žena. Povedal ji je tudi pravo resnico, kako da se je poročil z Marijo, povedal, da je užil v prvem zakonu vse možno razkošje in izobilje, pa le malo sreče in miru; sedaj si pa želi in se nadeja tihe sreče in sladkega pokoja. —

Roza ga je bila vesela, dasi mu ni kazala tega, vesela, da jo reši neugodnega življenja in težkih skrbi.

XII.

Prišla je pepelnična sredo, dan posta in pokore.

Cerkve se zjutraj polnijo, in verno ljudstvo pokleka pred duhovnika, ki ga, troseč mu pepela na čelo, spominja, da je prah in pepel.

Po ulicah se pa še srečujejo pijanci, in še se čuje hripavo petje.

Popoludne pa je vprav nadaljevanje zadnjih pustnih treh dni. Tržaška aristokracija in boljše meščanstvo gre ta dan k Sv. Andreju, kjer prirejajo zopet »korso«, a tedaj brez mask.

Po lepem izprehajališču ob morju se vozi gospoda v bolj ali manj elegantnih ekvipažah; kdor pa nima sam voza in toliko, da bi mogel za eno popoludne zavreči par desetakov, se izprehaja tod doli in gori, gleda ljudi, konje in kočije ter morje; posluša godbo in — kritikuje.

Nižje ljudstvo pa vre v gostih tolpah k Sv. Ivanu, kjer pokopavajo Pusta, in kjer je razposajenost stokrat hujša, nego pustni torek. Krčme so polne, a na travniku, kjer leži Pust, je glava pri glavi. Pogreb, ki ga prirejajo krčmarji, odlašajo in odlašajo, da le pridrže dalje časa množico, in da stočijo več pijače. Proti večeru šele vzdignejo slamnatega moža, zavitega v cunje, za njim se udere vsa množica ter ga spremlja krog Sv. Ivana. In to se ponavlja leto za letom! Na grdem, suhem vrancu sedi velik, čokast mož z zabuhlim, rdečim obrazom in dolgimi brkami, za njim hodi nekdo v beli srajci, noseč v eni roki dve drevesi navzkriž, dasi svarita oba duhovnika vsako leto, da se veličastno znamenje križa ne sme rabiti za pustne glume; v drugi roki pa nosi mokro metlico, da škropi okoli sebe. Visok voz, prepleten z zelenjem, na katerem leži slamat, trebušnat mož — Pust, vleče majhen, rejen osel, za vozom se pa peha in drevi ljudstvo, odrasli in otroci; pijana množica rjove in vpije jokaje za Pustom. Ko je pa obred zvršen in Pust sežgan, se razkrope po mnogobrojnih svetoivanskih gostilnicah, kjer še pijo, pojo, vlečejo harmoniko in plešo.

— Roza je šla na pepelnico k svoji prijateljici, a Zinka s svojimi tovarišicami in »prijatelji« k Sv. Ivanu. Spremili so Pusta, potem so pa šli v krčmo. Slep virtuozi je igral na harmoniko mične valčke in poskočne polke. Veselo je plesala Zinka, a po plesu je sklanjala vsa razvneto plesalcu glavo v naročje, da bi se oddahnila.

Vino jih je bilo razgrelo, in še niso mislili na odhod. Okoli desete ure vstopi Nando pijan, da je komaj stal. Hotel je plesati z Zinko, a ta ga je siloma pahnila od sebe. Jecljal je, jo prosil in vlekel, ona je pa poklicala Toneta na pomoč. Vnel se je prepir, in kakor vsa taka tržaška druhal, so imeli tudi ti rezila s sabo, in mahoma so se jim zalesketali noži v rokah. Dekleta so hotela uteči, a pri vratih je Nando ulovil Zinko ter ji potisnil nož naravnost v prsi. Ko je videl, da se je zgrudila na tla, je naglo zbežal.

Ranjeno dekle so odnesli v bolnico, rahlo, polagoma in z vso previdnostjo, a vkljub temu je umrla Zinka že proti jutru.

Lojzika je priletela brez vsakega ozira v hišo k Sušnikovim ter povedala, glasno kričeč, kaj se je zgodilo.

Roza je jezno in molče gledala mačeho, a v srcu se ji je zopet vzbujalo očitjanje, da je zanemarjala svojo polusestro, in da je morda ona kriva njene pogube.

Mačeha je kričala na ves glas, da je odmevalo po vsej hiši, ter vzbujala celo pomilovanje onih, ki je sicer niso poznali.

»Zinka moja! Zinka moja! Kaj bom jaz brez tebe?« je klicala na vse grlo. Ko se je naposled domislila starega moža, je tekla jokaje k njemu v sobo, a ležal je trd, bled — mrtev tudi on.

* * *

V preprosti črni obleki je sedela pri svoji prijateljici Roza. Dokler je bila ta njena prijateljica še dekle, sta bili vedno skupaj, si zaupali vsako, tudi najsrčnejšo zadevo. Ko se je pa prijateljica omožila z uradnikom, ki je imel prav pičlo plačo, so prišle nad njo silne in mučne skrbi, z otroci pa tudi mnogo dela; saj je vse opravljala sama, ker ni mogla plačevati dekle. Zato je Roza zahajala le redko k njej, dasi jo je imela še vedno rada, le motiti je ni hotela v njenem delu.

Sedeli sta po dolgem prestanku zopet kakor nekdanj druga poleg druge in si govorili zaupljivo.

»Blagor tebi, ker ti ne bode treba skrbeti, kaj bodeš dajala jesti, s čim bodeš oblačila svoje otroke. Kako sva sanjala vse drugače, nego je prišlo, moj Marko in jaz! Slabo sva računala. Ubijati se morava, skoro bi rekla, noč in dan, a vendar komaj, komaj živiva, skromno in revno živiva.«

»Ali vidva sta se ljubila, vzela sta se iz ljubezni, lažje vama mora biti nositi življenja križ.«

»Ah, ljubezen, ta je izginila že davno; nič ne čutiva nego usmiljenje drug do drugega in do otrok. Da bi mi bil kdo prej to pravil, bi mu bila rekla, da me le hoče odvrniti od njega, kakor sem rekla svoji rodbini, ko mi je pravila in svarila, da se še sam težko preživi s tisto plačo. Zadovoljna bodem s suhim kruhom in vodo na njegovi strani — sem jim odgovarjala, ali kmalu kmalu je prešla vsa poezija; skoro je nastopilo trdo, realno življenje . . .«

»Oh, čuj, Pavel Žonta,« ji je segla Roza v besedo, »veš, Pavel je ločen od svoje žene.«

»Ni možno, beži, no, saj ni možno,« je odgovorila prijateljica.

»Res je, včeraj sem dobila njegovo pismo, v katerem mi obeta, da pride kmalu zopet v Trst, da se malo potolaži z mano; njegova

žena ga je varala že po par mesecih ter ljubkovala z nekim tenorjem.

»Varati takega moža!« se je čudila prijateljica.

»Ko sem ji očital, mi piše Žonta, dejala je, da ni verjela, da bi bil tako »majhen« ter mislil, da bi mogel umetnik — ali umetnica — navezan biti le na eno osebo. In vendar sem bil tako majhen — mi piše dalje — najbrže nisem bil ustvarjen za umetnika.«

»Siromak Pavel, kdo bi si bil mislil!«

»Bojim se skoraj, da pride; bolje bode, da se ne vidiva,« je premišljevala Roza poluglasno.

»Lepo te prosim, kaj se delaš, kakor da ne ljubiš Frana? Saj se ti čita iz vsake poteze, da si srečno zaljubljena.«

»Ne, ne; meni se pa zdi, da bi imela vsakoga, ki bi me izvolil za ženo, tako rada, kakor imam njega sedaj; moje srce je mrtvo, ker je bilo enkrat bridko prevarjeno. Možno, da se mu vrne kdaj življenje, to pa bode odvisno le od mojega — moža . . . In ti mi zamerjaš, da je moja sedanja ljubezen drugačna, treznejša od nekdanje?« —

Pred letom dni je ostalo podstrešje prazno. Sušnikovi so stanovali v njem nad štiriintrideset let. Roza je vzela, omoživši se, mačeho s sabo; v podstrešje so pa prišli kmalu ljudje, ki se bore za življenje, dokler ne dajo tudi oni prostora drugim . . .

Kres.

Prijetna, lepa noč je bila,
Hladilen veter je pihljaj,
Ko sem na vaškem, strmem hribu
Ob svetlem kresu dolgo stal.

Na strani tam, na trati mehki
Z močjo je vlekel godec meh;
Mladina je plesala. Govor
Dovtipen čul se je in smeh.

Tedaj pa sem se bil približal
Dekletu, sam ne vem kako.
Ne vem več, kaj sem besedičil,
Ah, bilo je tako lepo!

S krasoto nje sem se napajal
Z nje zvonkim glasom se pojl...
A danes šele se zavedam,
Kako sem nepreviden bil.

Iz krasnih nje oči je padla
Tam iskra v sredo mi srca;
Podžgala ondi kres je svetel,
Ki vedno huje plapola.

P. Kocelj.

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal Ivan Steklasa.

4. Trenk v avstrijski vojaški službi. — Boji z Bavarci in Francozi.

(Dalje.)

 nano je, v kako groznem položaju je bila Avstrija po smrti Karola VI. († 1740), ko se je proti njej vzdignila večina evropskih držav, prezirajoč pragmatično sankcijo, dasi so jo bile že davno pripoznale vse po mnogih žrtvah, ki jih je bil za njo doprinesel cesar Karol navzlic nasprotnim nasvetom daljevidnega princa Evgenija. —

V tistih velikih stiskah je bila avstrijska država, ko se je Trenk predstavljal na cesarskem dvoru na Dunaju ter iskal pomoči proti svojim sovražnikom.

Brž ko je bil varen, je ponudil vojvodi Frančišku — ki je bil od dne 21. listopada l. 1740. sovladar Marije Terezije — dobrovoljno pomočno četo, češ, da jo bode na svoje stroške zbral in vzdrževal. To ponudbo je sprejel vojvoda tem raje, ker mu je bila vernost in hrabrost hrvaškega naroda dobro znana. — Trenka je imenovala kmalu potem cesarica za majorja ter mu dovolila, da vodi svojo četo čisto samostalno in neodvisno od drugih zapovednikov.

Kdo je bil srečnejši in zadovoljnejši od Trenka; zdaj se mu vsaj ni bilo treba bati sovražnikov, ki so prežali še vedno nanj od vseh strani.

Kot samostalen poveljnik se je povrnil meseca sušca v Slavonijo. — Ker je bil med svojimi podložniki jako priljubljen, je zbral že v treh tednih 700 junakov pod zastavo svobode.

S to četo se je vzdignil z dovoljenjem zapovednika slavonskega grofa Khewenhüllerja najprej na razbojnike ter jih segnal v kot, kjer se izliva Orljava v Savo, in jih prisilil — več nego 300 jih je bilo — da so se predali in položili orožje. Tedaj šele se je mogla Slavonija odahnuti po stoinpetdesetletnem turškem in štirinpetdesetletnem razbojniškem jarmu. —

Trenk je zbral na ta način v treh tednih 1000 vojakov, ki so bili od detinstva navajeni prezirati smrt ter prenašati vse težave in neugodnosti v svojem življenju. Bojne težave; žeja in lakota — vse to jim je bila igrača. Ti ljudje so bili vsi lepo vzrasli, nobeden manjši od šest črevljev, koščati, hrabri, stanovitni in jaki.

Trenk pa je preskrbel svojim pandurjem¹⁾ tudi odlično nošnjo. Mesto klobuka so dobili za pokrivalo rdeče kapice ali pa, kakor turški janičarji, rdeče kapuce. Zatorej so jih kesneje zvali Francozi po teh kapucah rdeče kapucince. Glave so si strigli po turški navadi do golega. Njih oprsniki so bili rdeči, z dvema redoma gumbov. Vitko telo so si pasali kakor Turki s pasom, za katerim so imeli zataknjene po štiri samokrese in handžare. Mesto navadnih hlač so nosili široke modre bregeše kakor Turki. S početka so nosili opanke, kesneje pa črevlje. Preko oprsnika so nosili navadne slavonske gunje. Kesneje jim je Trenk preskrbel rdeče plašče, zatorej so jih zvali Francozi in Nemci rdečeplaščarje. Razen že omenjenega orožja so imeli še dolgo puško, šarko zvano; za zastavo pa jim je bil konjski rep.

Tako so bili podobni turškim janičarjem po obleki, drugače pa so jih nadkriljevali v vsakem pogledu, posebno še v hrabrosti.

Vendar jim je še nekaj manjkalo, namreč turške godbe. Tudi to je uredil Trenk, kar je bilo tem bolj zanimivo, ker je dotlej ni imela nobena evropska vojska. Tako se je Trenkova četa pred vsemi drugimi prva odlikovala tudi z godbo. To so videli drugi lastniki polkov ter sčasoma vvedli vojaško godbo. Seveda so se kesneje te godbe v mnogem pogledu spopolnile, toda Trenk jo je vsekakor prvi vvedel v svoji vojski.

Ko je bil Trenk svojo četo tako opravil, jo je nekoliko dni uril v orožju in vojaškem hodu. Potem je dne 11. malega travnja l. 1741. odšel na Dunaj.

Le Trenku je bilo mogoče vzdržati z največjo strogostjo red in pokornost v četi, ki je bila sestavljena od tako razuzdanega ljudstva. Imel je sicer nekoliko častnikov, ki so ga podpirali v njegovem težavnem poslu, a najboljši pomagač mu je bil Gideon Ernest Laudon, ki se je pozneje kot vojvoda tako poslavil.

Ko je prišel Trenk s svojo četo na Dunaj, se je precej zglasil pri dvoru. Marija Terezija in vojvoda Frančišek Lotarinški sta prišla na vadišče pregledat to novo vojsko.

Pripoveduje se, da je pri tej priliki Trenk prevaril radovedne Dunajčane. Zapovedal je namreč pandurjem, o katerih se je na Dunaju govorilo marsikaj neverjetnega, naj se prikažejo radovedni množici kot šepavi, enooki, hromi pohabljeni i. t. d. Dunajčani so jih sprejeli z

¹⁾ Ime pandur dohaja od besede »banderium«. Tako se je zvala četa, katero je moral velikaš zbrati in vzdržati na svoje stroške, kadar koli ga je vladar zval na vojno proti sovražniku. Imeli so svojo zastavo (banderij). Nemci in drugi tujei trdijo, da je to ime od vasi Pandur, kakor se to bere še v najnovejših naučnih slovnikih, a to je neosnovano, kajti vasi tega imena ni niti na Hrvaškem, niti na Ogrskem.

grohotom, jih zasmehovali in grdili kot prave pokveke. Ali ko pride Trenk s cesarico in vojvodo Frančiškom na vadišče, preneha hitro ta gluma. Trenk jim zavpije: »Junaki, glejte našo cesarico!« Na ta glas se pandurji postavijo po koncu in v red ter, snemši z glave rdeče kapice, enoglasno zavpijejo: »Živela naša mati!« — Sedaj se radovedni Dunajčanje niso mogli načuditi krasoti Trenkovih ljudi.

Kmalu potem se je vzdignil Trenk s to svojo četo proti Prusom. Dne 15. velikega travnja se je zedinil pri Nisi z generalom Braunom. Od tukaj sta udarila oba proti Strelicu. Hodili so samo po noči, da jih sovražnik ne bi opazil.

Med potjo so zaplenili mnogo hrane in zajeli blizu Svidnice tudi dva trgovca, ki sta bila oba avstrijska podanika; razen druge robe sta imela tudi mnogo žganja. Ko pandurji žganje izpazijo, ju ubijejo in vse poplenijo. To se je zgodilo tako hitro, da ju Trenk ni mogel rešiti.

Zapovednik Neuberg ukaže zategadelj zapreti Trenka, zapovedništvo nad pandurji pa izroči nekemu Meucelu. Toda pandurji niso hoteli o novem zapovedniku nič slišati, ob enem so izjavili, da ostanejo na bojišču samo pod Trenkovim vodstvom. Vkljub vsem grožnjam in obetom se ni mogel Meucel vzdržati, nego so morali zapovedništvo izročiti zopet Trenku; kajti njegove čete so neobhodno potrebovali v vojski.

Sedaj udari Trenk s pandurji na trdnjavo Niso, napade Pruse, ki so prihiteli trdnjavi na pomoč, jim otme vso prtljago ter se povrne slavočeno v tabor s tristo konji in petintridesetimi natovorjenimi vozovi.

Trenk in njegovi pandurji pa vendar niso dobili niti od glavnega zapovednika, niti z Dunaja za to hrabro delo nobene pohvale, niti priznanja. To jih je tako uzlovoljilo, da so sklenili, da se povrnejo v domovino, in to so nekateri zares storili. Le Trenkovi zgovornosti se je posrečilo, da jih je zopet pridobil za-se, in da so ostali še dalje v njegovi službi.

Kriv pa je bil one nehvaležnosti največ general Neuberg, ki ni mogel trpeti Trenka ter mu je očital, češ, da je nesposoben za vsako vojaško podjetje. Drugače pa so sodili o njem vojaški zvedenci ter ga vsi jako cenili radi njegovih zmožnosti. Ravno takrat je dobil tudi pohvalno izpričevalo od ruskega generala Minicha, kar je še posebno jezilo generala Neuberga.

Med tem je dobil Trenk zapoved od generala Khewenhüllerja, naj krene s svojo četo na bavarsko mejo, ker so se bili sovražniki že približali Avstriji. Na reki Aniži je samo 300 pandurjev zabranilo prelaz 1600 Francozom. Trenkove pandurje so rabili tudi za vohune, in le-ti so se izvrstno ponašali.

Kmalu potem ukaže glavni zapovednik Trenku, naj osvoji mesto Steyer, katero je bil zasedel bavarski general Minuzzi s 3000 pešci in 300 konjiki. Trenk pride dne 30. grudna leta 1741. ob dveh po polu noči pred mesto. Sovražnik je pil pripravljen in ga sprejme s takim ognjem, da Trenk ni mogel trdnjave precej napasti. Ko preneha streljanje za nekaj časa, pripravi Trenk svojo četo za napad, ki mu pa ni uspel, čeprav je ujel pri tem mnogo sovražnikov.

Od tukaj ga pošlje Khewenhüller, da zasede na severnem Štajerskem najvažnejše prelaze, namreč Spital, Klaus in Windischgarsten. Klaus je pridobil Trenk z zvijačo. Sporoči namreč zapovedniku v trdnjavi, da je bila dan poprej bavarsko-francoska vojska popolnoma premagana; ustrelili samo eden iz trdnjave na-nje, sesekajo pandurji vso posadko; če se pa predado, jih izpusti vse iz trdnjave. Zapovednik se da preslepiti. Ko sta to zvedeli ostali dve posadki, sta se predali brez vsake borbe. Tako je pridobil Trenk z lokavostjo tri važna mesta ter ujel 12 častnikov, 664 vojakov, 118 možnarjev in 3 tope.

To delo ga je proslavilo tako, da so ga začeli čislati tudi njegovi dosedanjí protivniki kot umnega vojskovodjo. Kjer je bilo treba izvesti kaj težavnega, tja so postavili Trenka, in on je izvršil s svojimi pandurji neverjetne stvari. Koliko je zaupal sam general Khewenhüller Trenkovi sposobnosti, to se je pokazalo v kratkem.

Dne 21. prosinca leta 1742. pride v tabor veliki vojvoda Frančišek Lotarinški ter odredi za dan 23. prosinca napad na mesto Linc. Po dolgem posvetovanju ponudi Trenkovim pandurjem in drugim neurejenim hrvaškim četam 300 cekinov, ako zažgo vsa predmestja. Ob 11. uri zvečer, potem, ko so bila predmestja zažgana, zasede Trenk Kapucinsko brdo ali Kalvarijo. Ko opazi francoski zapovednik Segur, da je mesto v plamenu, pohiti na pomoč; toda zaustavijo ga in potisnejo nazaj pandurji, ki so bili utaborjeni v nunskem samostanu. Opoludne jih napadejo francoski grenadirji, a pandurji jih hitro razprše ter osvoje mestni ostrog. Segur izprevidi, da ni zanj nobene rešitve; ponudi predajo, ki je bila sprejeta pod tem pogojem, da se zajeta posadka celo leto ne bode borila proti Mariji Tereziji.

Tako so zavzeli naši Linc dne 24. prosinca. Francozov je pri tem padlo precej, pandurjev le 6, in nekaj jih je bilo ranjenih, med njimi sam Trenk na levem licu. — Ravno na dan osvojitve Linca je bil izvoljen bavarski izbornik Karol Albert v Frankfurtu za nemškega cesarja kot Karol VII.; a pod Lincem se ni streljalo njemu v čast, marveč so pokali topovi, preganjajoč njegove čete iz mesta.

(Dalje prihodnjič.)

Mara Rendića.

Črtica iz Bosne. Napisal R. Perušek.

(Dalje.)

IV.

dslej se je Alfred često posluževal znanega sredstva, s katerim je odpravil nepotrebnega in neugodnega svedoka iz hiše, kjer je potem miloval in dragoval svoje čedo. O takih prilikah ni prihajal praznih rok. Včasih ji je prinesil lepo dišečih cvetlic, še česče pa slaščic, katere je potem z njo zobal, izmenjujoč jih s poljubi.

Nekega dne ji je kupil lepo izvezeno maramo¹⁾, kakršne imajo pazar-bule²⁾ na prodaj. Posebno pa jo je iznenadil o neki priliki. Prišel je, kakor po navadi, popoldne in se z njo razgovarjal. Sedeč poleg nje, je razgledoval nje siromašne okraske. Uhani so bili medeni, morebiti so bili nekaj pozlačeni; na prsih je imela iglo iz barvastega stekla.

»Glej« je dejal, »tvoji uhani niso baš bog ve kako lepi. Včeraj sem gledal devojke, tvoje vrstnice, ko so odhajale od liturgije³⁾; ali so ti imele lepe nauhvice!«

»Kaj hočeš,« mu odgovori z vzdihom Mara. »Jaz sem siromašna, pa si ne morem nabaviti krasila.«

»Pa bi li rada nosila take okraske?«

»Glej ga, kakšen si! a katero dekle ne ljubi nakita?«

»Pokaži mi vendar, kakšni so ti tvoji uhani, da si jih pobliže ogledam. Snemi jih iz ušes!«

Dokler se je Mara pripravljala, da mu ugotovi želji, je bil skrivoma izvadil iz žepa par krasnih nauhvic iz srme,⁴⁾ kakršne znajo napraviti samo sarajevski kolandžije⁵⁾. Ko je bila Mara skinila eno nauhvice, ji je vtaknil Alfred v uho eno svojih. Mara se strmeč obrne, ko čuti, da ji Alfred vtika nekaj v ušesa! »Le miruj,« ji reče Alfred, »ne miči se, da ti ušesa ne ranim!« Tedaj je mirno počakala, dokler ji niso bleščale nauhvice v ušesih.

¹⁾ ruto. ²⁾ turške prodajalke na trgu.

³⁾ službe božje.

⁴⁾ srebrnega filigrana.

⁵⁾ zlatarji.

Ondaj se je sladko nasmejala in skočila do okna, kjer je bil ostanek otemnelega ogledala. Dolgo se je ogledovala v njem, potem pa je priskočila k Alfredu ter ga objela z mehкими rokami.

Alfred jo je prijel za roko, in kakor po čudu se je zasvetila na eni roki narokvica istega dela, kakor so bile nauhvice. Končno je izvlekel tudi še ovratnico iz koral ter jo položil Mari okoli vratu.

Tedaj pa se od veselja skoro ni mogla umiriti. Sama je ljubila Alfreda v lice in se sploh vedla preko navade živo.

Stari mojster Nikola je bil sicer jako zadovoljen, da ga je tolikokrat doletela čast in sreča, da se je opil na stroške radodarnega častnika. Ali od same pijače človek ne živi, treba je tudi jedil. Sicer se je mogel kruha in včasih tudi sira in suhega mesa najesti, kadar je bil povabljen v Epir, ali to ni bilo vsaki dan; za druge dni pa tudi ni zadoščala ona zelenjad, katero je pridelavala Mara na vrtiču kraj hiše. Tudi oni sladkiši, katere je Mari Alfred donasal, so bili sicer okusni, ali da bi se bila od njih nasitila, za to niso bili.

Ker je pa Nikola delo vedno bolj zanemarjal, je prihajalo vedno manj par¹⁾ v hišo. Zatorej je često premišljal, odkod bi se dalo kaj novecev privrediti, in prišlo mu je tudi na misel, kako bi mogel izkoristiti dekle.

Baš tedaj se je bila dozidala v Sarajevu tvornica duhana, in vlada je iskala ženskih, ki bi delale v tvornici. Ali čudo, čeprav je bilo v Sarajevu brez števila siromašnih družin, ki niso imele kaj jesti, se je oglasilo prav malo deklet, dasi jim je obljubila vlada primeroma dosti visoko mezdo.

Večkrat je torej tudi Nikola vedel razgovor tako zasukati, da je Mari namignil, kako bi mogla ona hiši kaj privrediti, a prav naravnost tega ni storil, ker si tudi sam ni upal tega od nje zahtevati. Čudovita istina je namreč, da se pri ljudeh, kateri živijo v tako enostavnih prilikah ekonomskih, kakor je to bilo dosedaj v južnoslovanskih deželah, dninarsko delo smatra za sramotno.

Nekdaj se je bil začel razgovor o slabem zaslužku in o tesnih prilikah, v katerih živita rednik in varovanka, tudi v navzočnosti Alfredovi. Tudi Mara je trdila, da bi rada koristno in pridonosno porabila čas, katerega ji preostaja, a v tvornico da ne bi rada hodila delat.

»Čula sem,« je dejala, »da sprejemajo činovniške in častniške gospe žene in dekleta, da jim obavljajo izvrstna dela, katerih bodisi njih služkinje ne utegnejo dogotoviti, ker imajo drugih opravkov obilo,

¹⁾ denarja.

bodisi da gospe nimajo dekel, in zato najemajo ženske, ki jim opravljajo težja opravila. Tako službo bi rada opravljala, ker me ne bi silila ostavljati ves dan svojega doma. Ali jaz ne vem, do koga bi se obrnila, da mi priskrbi tako službo, ali vsaj obvesti, kaj naj storim, kako naj postopam.«

Alfred ji je odgovoril, da se je sicer že naselil v Sarajevu človek, ki se peča s takim poslom, da pa hoče tudi on sam pozvedeti, ako bi katera častniška gospa slučajno potrebovala take posluge. Nikola je toplo priporočal prošnjo svoje hranjenke in se je že veselil novega vira dohodkov, ki bo njemu vrgel po kako paro za poboljšek v podobi žestoke rakije.

Ko je Alfred korakal zvečer proti »Orientu«, se je spomnil današnjega razgovora z Maro, ki se je tikal one službe. Kar mu šine misel v glavo, in jezno zarenči sam nad seboj: »Tepec, kaj nisi mogel takoj zgrabit prilike, ki se ti ponuja!« Bil je nevoljen, kakor da bi bil kaj važnega opustil, kar se ne bi dalo več popraviti! Ta slaba volja ga je sicer minila, ko je sedel v društvu svojih prijateljev, vendar mu je prihajalo vedno na misel, da mora takoj jutri izvršiti, kar je bil danes zamudil.

* * *

Alfred je stanoval v Čemaluši ulici pri nekem španjolskem židu. Skozi vrata, ki so bila nameščena med hišo in med zidom, ki je delil zemljišče židovo in zemljišče bližnje džamije, se je prihajalo v zagato; na desno so bila zopet vrata, ki so vodila na prostrano dvorišče; z dvorišča šele si mogel vstopiti skozi obok v hišo. Na desni je imel hišni gospodar svoje odaje,¹⁾ na levo pa je bil najel Alfred dve prazni sobi; temu stanovanju je pripadala tudi majhna kuhinja. Ker je bil Alfred samec, te kuhinje ni upotrebljeval.

Rekli smo, da je bil najel prazni sobi. To trdijo moramo popraviti. Ob zidu namreč imajo sobe v turških stanovanjih minder t. j. kako četrť metra visok pod, na katerem so duški (slamnjake) in jastuki (blazine), ki so črez dan nameščene ob zidu, da se moreš na-nje naslanjati, po noči pa ti služijo za vzglavje. Drugega pohištva v teh sobah ni bilo. Kar je bilo treba, si je moral najemnik sam nabaviti. Glavna stvar je bila seveda postelj. Sicer bi bil lahko na minderju spal, a tega iz umevnih razlogov ni hotel. Prav iz istih vzrokov so dobivali ne samo vojaki in vojaški uradniki, nego tudi civilni činovniki železne vojaške postelje iz vojaških magacinov na posodo. Ker je bil Alfred sam upravitelj enega takih skladišč, je seveda dobil tudi

¹⁾ sobe.

on posteljo z vso potrebno opravo iz teh vojaških zalog. Omare mu ni bilo treba, ker je bil v zidu velik dolap.¹⁾ Česar ni namestil v dolapu, je hranil v kovčegih. Sicer pa si lahko mislimo, da častniki, ki niso bili stalno naseljeni v Sarajevu, nego samo za kratko dobo, niso nosili s sabo Bog ve koliko šare. Nekaj stvari je imel ponameščenih na rafi, t. j. polici, ki je tekla ob treh stenah sob. Namesto ponočne mizice je imel ob postelji primitivno mizico, katero si je bil sam nabavil, kakor je bil kupil tudi mizo, par stolov in umivalnik. Potrebno posodje, zastore pri oknih, prt za mizo je posodila židovka.

Stregla mu je domača služkinja. On bi si bil sicer lahko dobil vojaka, ki bi mu bil vsaki dan očedil obleko in pospravil sobo — ena soba je bila vedno prazna — ter prinesel potrebne stvari — ali vojašnica je bila preveč oddaljena, da bi mu bil mogel sluga biti vedno na razpolaganje, zato se je raje pogodil z gazdarico, da mu bode njena dekla opravljala ta posel. Ali s to poslugo ni bil posebno zadovoljen. Kakor gospodinja, tako je bila tudi služkinja — mlado, k večjemu trinajst let staro dekletce — španijolska židovka, in po svoji veri se ni več dotaknila dela, brž ko je v petek solnce zašlo ter se je začel židovski sabat, pa do sobote zvečer. Tedaj so mu vodo prinesli v sobo že za drugi dan, in v soboto mu sobe sploh pospravili niso. Črevlji so ostali neosnaženi, peč po zimi nezakurjena.

Ker Alfred sploh ni mnogo bival v svojem stanovanju, nego je ves ljubi dan trošil v pisarnici, kavarni ali gostilnici in je čisto prihajal pozno v noči domov, dolgo časa tega niti zapazil ni, ali pa se ni mnogo zmenil, nego jezno zarenčal, ako ni bilo kaj v redu, potem pa zopet vse pozabil.

Ko mu pa po zimi niso sobe zakurili ob sobotah, je bil resno nevoljen ter je gospodinja prijel zaradi nereda. Ko se je potem enkrat slučajno vrnil v soboto domov, je zatekel v svoji sobi neznano žensko, ki je pospravljala po sobi. V čudu jo je vprašal, kaj ona v njegovi sobi dela, in je zvedel od nje, da jo je najela gospodinja, da vsako soboto pripravi, kar je potrebno, ker onima brani verski zakon opravljati ob sobotah ta dela.

Odslej se Alfred ni več briga za to. Ko pa je zvedel, da želi Mara tako službo opravljati, si je izmislil — prekasno za prvi dan — da bi bila sedaj najlepša prilika, da menja služkinjo. —

Drugi dan se je požuril ter prišel še pred navadno uro k Mari v posete. Tamkaj ji je v pričo Vukovića ponudil, naj prihaja njega

¹⁾ Dolbina v zidu z lesenimi vrati.

streč. Kar se dostaje starca, je bil takoj zadovoljen. On je bil sicer zapazil, kaj je pravi vzrok, da tuji častnik tako često prihaja na njegov dom; toda sebičnost ga je bila tako preslepila, da ni videl opasnosti, katera je pretila dekletu.

Dekle je pač nekoliko omahovalo; videlo se je Mari, da se v njenem srcu borita naklonjenost do ljubljeneža moža in pa bojazen, da bi ji utegnil ta korak postati usoden. Toda Alfred je znal vse s tako diplomatiško hinavščino razložiti, zakaj mora menjati svojo služkinjo, da se je naposled vdala, posebno ker je videla, da ne ugovarja rednik.

Alfred je takoj odpovedal svoji gospodinji postrežbo ter ji naznanil, da bode odslej druga ženska hodila njega služiti. Židovka je bila vesela, da ji ni bilo več treba skrbeti za postrežbo krščanskega najemnika, ki ni hotel uvaževati židovskih običajev ter jo je bil prisilil, da je morala zanj najeti posebno postrežnico za svoje svetke. Tudi se ni prav nič brigala za dekle, ki je prihajalo odslej vsako jutro pospravljat sobo, prinašat vodo in snažit obleko, zvečer pa odgrinjat posteljo in kar je drugih takih poslov. Sicer tudi ni imela dosti prilike je videti, ker je bilo stanovanje Alfredovo dosti oddeljeno od onega dela hiše, kjer je hišni gospodar bival. Torej je trpelo precej časa, da domači niso nič posebnega opazili.

S časom pa so vendar izpazili, da nadporočnik ne ostavlja preje svojega stanovanja, dokler ne pride Mara, in da ostaja Mara vselej dalje časa v stanovanju častnikovem, nego bi človek mislil, da je treba za pospravljanje. Mala čifutka, ki je služila pri gospodinji, se ni mogla vzdržati, da ne bi prisluskovala pri vratih; čula je vesel smeh in vmes tudi šum poljubov, kakor se ji je zdelo. Te odkrite tajne seveda ni pričevala za-se, nego jo brzo povedala oni služkinji, ki jo je preje nadomeščala ob sobotah. Ta zanimljiva novica pa tudi ni ostala tajnost samo teh dveh. Najpreje so jo zvedele njiju drugarice, od teh pa tudi njih gospodarji; istoverniki Marini pa so se izpodtikali nad tem soblaznivim vedenjem Marinim, morebiti manj zaradi stvari same, nego zaradi tega, da se je spustila pravoslavna devojka v ašikovanje¹⁾ s švabskim oficirjem. Dočim se torej poprej, posebno imovitejši istoverniki, ni malo niso brigali za siromašnega Vukovića in njegovo rejenko, so sedaj o njiju govorili v vseh pravoslavnih rodbinah.

Žal, da govorica, ni bila neosnovana. Ljubavno razmerje med Alfredom in Maro, ki je bilo doslej prilično nežno, se je bilo pola-

¹⁾ ljubovanje.

goma izpremenilo, odkar je prihajala Mara streč Alfreda. Prirodna sramežljivost in boječnost se je umikala vedno bolj ognjevitemu hrepenjenju in vrtoglavi brezvladnosti Alfredovi.

Toda njegovi zahtevi, naj se preseli na njegov dom, se je Mara še vedno upirala, dasi ji je Alfred slikal z vso zgovornostjo, kolikor mu je bilo dano v srbščini, ugodnosti in dobrote, katere bode uživala pri njem. Celo zakon ji je obetal, dasi se niti ni mogei poročiti z njo kot častnik, tudi če bi bil imel namen in voljo.

Teh nepremagljivih zaprek Mara seveda ni poznala; saj so se turški častniki, kateri so bili pred avstrijsko zapremo v Bosni, ženili, kakor jim je bilo drago; nihče jih ni vprašal, imajo-li položiti varščino, niti je kdo zahteval, da mora biti častnikova žena enakega ali vsaj primernege rodu in stanu. Zato je Alfred Maro lahko pregovoril in uveril, da ima trden namen si jo vzeti za ženo. Zato pa ji je pripovedoval, da mu treba za poroko Bog ve kakšnih pisem, katera hodijo dolga pota v oddaljeno domovino in se še počasnejše vračajo.

Pri vsem tem pa, da mu je trdno verjela, se je vendar ustavljala preseliti se v njegov dom, dokler je ni pripravila srdita razburjenost do usodnega koraka.

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

»Zgodovina slovenskega slovstva« III. Gospod Vidic, ocenjujoč v V. zv. »Ljublj. Zv.« mojo knjigo, je prišel do zaključka, 1) da se moje stališče glede zahtev slovstvene zgodovine ne more odobravati, in 2) da sem v predgovoru III. zv. napadel rajnega dr. Oblaka; ako priznam to, mi ponuja: »Clara pacta, boni amici«.

Dasi sem zelo naklonjen prijateljskim odnošajem, posebno med književniki slovenskimi, sem v tej stvari vendar drugih misli. V istini sem preštudiral mnogo takih knjig drugih narodov, predno sem začel spisovati svojo knjigo. Dobro poznam za indijsko slovstveno zgodovino Alb. Weberja, za grško Bernhardyja, za latinsko Teuffla, za nemško so mi znane osnove takih knjig, ki so pisane z različnih stališč, n. pr. slovstvena zgodovina Kurzova, Kobersteinova, Gervinusova, Leixnerjeva, Schererjeva (tako je pisati ime slavnega germanista W. Schererja, a ne Scherrer!); za slovansko slovstvo sploh sem proučil Pypina in Šafaříka, za rusko Reinholda in Kirchnerja, ¹⁾ za francosko Plötza.

Ko mi je sl. odbor »Slovenske Matice« naznanil, da je načelno sprejet moj rokopis, mi je naložil, naj se ravnam glede osnove kolikor možno po

¹⁾ Tudi mi je znana Kirchnerjeva knjiga »Gründdeutschland«. Wien 1893.

zgodovini rimske književnosti, ki jo je spisal Teuffel. — Uverjen sem bil, da delo ne more biti namenjeno samo za kakih 5—10 let, nego mora imeti trajno veljavo, in da si maloštevilni slovenski razumniki ne moremo privoščiti mnogoterih književnih zgodovin, pisanih z raznih stališč, nego da moramo kolikor možno centralizovati. Ravnal sem se po načelu, ki je vodilo Bernhardya: „Der erste Gesichtspunkt ging auf die Forschung, auf Wahrheit und Vollständigkeit des historischen Bestandes.“ Povedal sem, da moramo vendar že zvedeti, kaj so napisali slovenski pisatelji od 1550. leta do današnjih dni, nisem pa rekel, da je to edina naloga, nego prva je; a dalje se razume samo ob sebi, da se mora tudi predelati nabrana tvarina in dokazati, v kakšni odvisnosti je od duševnega gibanja dotične dobe.

G. Vidic je navedel dva citata iz Reinholdove ruske književne zgodovine ter vzkliknil: „In kakšna je potem njegova zgodovina!“ Na ta vzklik, ki je enak retoričnemu vprašanju, daje Jagić odgovor v »Ruski književnosti XIII. stol.«, ki jo je izdala »Matica Hrvatska« leta 1895., na str. 260.: »Njemačka knjiga Reinholdova marljivo je i vešto izradjena kompilacija po ruskim izvorima i izraživanjima, samostalna značenja nema ni koliko Porfirjev, kamo li Galahov«. In Reinhold piše sam v predgovoru X.: »Was die russischen zusammenfassenden Hilfsmittel anlangt, die der Verfasser benützt hat, so muss hauptsächlich auf zwei kapitale Werke hingewiesen werden, die indeß beide nur die alte und neuere Litteratur behandeln, A. Galahov . . . 3 Theile, Petersburg 1880, bis auf Puškin reichend, und J. Porfirjev, Kazan 1877—84 nur bis Ende des XVIII. Wer sich mit der Puškischen und nachpuškischen Periode bis auf die Gegenwart zurechtfinden will, der ist auf eine ganze Bibliothek monographischer Werke und die Kritiker und Journalisten, vor Allem aber auf die Autoren selbst angewiesen«. Ta kompilacija — Reinhold v predgovoru sam pravi, da so jo »ganz unverdienterweise« visoko cenili — se je inostrancem vendar prikupila, posebno Nemcem in Francozom, ker jim je odprla nov, doslej nepoznan slovstven svet; Rusom je prijala, ker jim je podala v eni knjigi »posnetek« iz dveh »poglavitih« književnih zgodovin in cele »biblioteke« monografij.

Slovenski književni zgodovinar je tukaj v popolno drugem položaju: on si mora temelj šele ustvarjati in na tem zgraditi svoje poslopje. Poljudno pisane kompilacije se dandanes ponujajo občinstvu namesto znanstvenega blaga; take ne more in ne sme pisati slovenski književni zgodovinar. Jagić in Šrepelj (»Ruska književnost v XVIII. stoletju« in »Ruski pripovedači«) sta širšemu občinstvu hrvaškemu podala lepo, poljudno berilo brez samostalnih preiskav, katerih tudi ni bilo treba, ko se je ruski roman opisoval Hrvatom; Šrepelj n. pr. se naslanja na dela 16 ruskih, 4 nemških in 4 francoskih pisateljev (Bourget, Daudet, Dupuy, De-Vogüé).

Nihče sicer ni popolno nepristranski sodnik v svoji stvari, pa vendar menim, da se mi ne bo očitala domišljavost, ako trdim, da je moje delo, kolikor postavlja temelj književni zgodovini, prav dobro (da živim in delam v kakšnem vseučiliščnem mestu z lepo slovensko knjižnico, bi bilo popolno in izvrstno); kolikor pa prebavlja nabrano tvarino in jo spravlja v sklad z duševno strujo dotične dobe — pragmatična stran —

sodim, da zadošča; v celoti je po mojih mislih knjiga dobra, kakor jo je sodil Srb Gavrilović. —

Gospod Vidic me vabi glede IV. zv. na drugo polje. Obžalujem, da se ne morem odzvati temu vabilu, nekaj iz ravnokar navedenih vzrokov, ker ne pišem poljudne kompilacije, nekaj ker me priznani starejši slovtveniki izpodbujajo, naj vztrajam na istem stališču.

Četrty zvezek je uravnan tako: A. Vvod (vpliv ustavnega življenja na razvitek slovenstva). B. Leposlovje a) pesništvo b) pripovedništvo. C. Veda (zgodovina, jezikoslovje itd. itd.). D. Časniki in časnikarstvo. E. Priloga (knjištvo). Iz neklih vzrokov bom slavnemu odboru »Slov. Matice« predlagal, naj se »Knjištvo« IV. zv. tiska 1898. l.

Gospod predsednik Levec je na občnem zboru »Slov. Matice« dne 24. junija 1896. l. rekel med drugim, da so zadnji dve leti kritike društvenih knjig pikre, osorne, pristranske in krivične. Razgrinjale so v nekaki škodoželjni strasti le napake in hibe, popolnoma pa molčale o vrlinah. — Jaz sem kot odbornik, poverjenik in pisatelj »Slovenske Matice« smatral za svojo dolžnost v predgovoru III. zv. podati nekaj komentarja tem besedam predsednikovim. — Ko je bila Oblakova-Vidičeva ocena II. zv. moje knjige v »Ljublj. Zvonu« znana v Trstu, je v 8. razredu tukajšnje gimnazije v slovenski uri jako marljiv dijak napeljal govor na to oceno, in učenci so se mi smejali. O tem mojem nevšečnem položaju se je potem govorilo tudi v neki vasi v tržaški okolici. Neki ud »Slovenske Matice« v Trstu je v prijateljskem krogu imenoval mojo knjigo — sodeč po ocenah — »krparijo«, ker se vedno in vedno po nepotrebnem naglaša bibliografska stran; saj je vendar tudi dovolj drugega berila v knjigi!

»Slovenski Matici« je v zadnjih 10 letih prirashalo po 150—200 novih udov, a lani jih je priraslo samo 16. In potem se toži, da so poverjeniki krivi! Ni res. Nepovoljna kritika dela javno mnenje, in od tega je odvisno, ali število Matičarjev narašča, ali pada.

Vedno se opirajo ocenjevatelji na sodbo rajnega Oblaka; le-ta pa mi je dne 22. feb. l. 1895., torej pred tisto glasovito oceno v »Ljublj. Zvonu« l. 1895. na dopisnici¹⁾ naznanil, da sem izpustil molitvenik iz l. 1789. in je pristavil: »Bi ne bilo sploh mogoče vse bibliog. podatke, natančniše in obširne naslove in popis knjig (z dotično literaturo) združiti v dodatku na koncu knjige? Tako bi dobili ob enem slovensko bibliografijo; podrobnosti sploh niso prav umestne v knjiž. zgodovini; zadostuje, da se omeni v knjiž. zgod. kratek naslov z letnico. Prepričan sem, da bi se potem knjiga dosti bolj prikupila širšememu občinstvu in ne samo strokovnjakom.«

Iz stilizacije je jasno, da je pokojni učenjak govoril o književni zgodovini in bibliografiji ter da je priznal, da se je knjiga prikupila strokovnjakom. Zakaj bi se mi bil laskal v dopisnici? Zakaj je postala sodba v »Ljublj. Zvonu« ostrejša in v »Archivu f. slav. Philologie« naravnost uničevalna? Dodatek k mojemu odgovoru na oceno v »Ljublj. Zv.« kaže neko razburjenost, ki se kaže v vprašanju, zakaj sem sploh odgovoril. Bom-li

¹⁾ Dotična dopisnica je v uredništvu »Ljublj. Zvonu« vsakomu na ogled.
Pis.

morda molčal kakor kujav paglavec. Razložil sem bil, kako se je zgodilo, da se veliki in mali tisk radi oddaljenosti od tiskarne in radi naraščanja tvarine med tiskom ni tako dosledno rabil, kakor sem bil določil a priori, in da knjiga vsled tega dela vtisk, češ, da pisatelj ne ve, kaj je važno, in kaj ni važno, da nima razsodka. Rekel je, da je s tem trpela preglednost. Tudi to ni istina; preglednost ali nepreglednost je odvisna od spretnosti ali nespretnosti razdelitve v večje ali manjše oddelke.

Velik naroden »faux pas« pa je ta, da resnične ali navidezne napake peremo pred nemškim občinstvom. Slovenec Topolovšek, klanjaje se v jezikoslovju še nazorom Benfeyevim — Boppovim — Schleicherjevim, je hotel v obširni knjigi, ki jo je dal natisniti češki mecen, dokazati, da so Slovenci sorodni z — Baski; ni hotel dati knjige pred tiskom v presojo strokovnjakom. Vsled tega ponesrečenega poskusa, po katerem pa ni prizadet ugled nobenega slovenskega društva, je »Archiv« na kratko odklonil Topolovškovo delo ter polomil pisatelja samega. To se še da razumeti: predrznost dobi povsod svoje plačilo.

Če pa »Slovenska Matica« izda kako delo, katero je sama odobrila, ki pa se je spisalo v trgovinskem mestu s resnimi pripravi, takega dela nobeden pravi Slovan — vsaj po mojem mnenju — ne bode v nič deval pred — Nemci.

Mi Slovenci nimamo toliko duševnih središč, kakor Rusi in Nemci, nimamo niti vseučilišča, niti akademije, niti mecenatov; mi nimamo drugega nego raztrgano in krvavo kožo. Meni bi še v sanjah ne prišlo na um, da bi v naših bornih razmerah sorokaku nasproti zasedel visoki sodniški stol v tujem jeziku. Tudi moj osamljeno delujoč tovariš dr. Sket je z Dunaja preko Berolina v Celovec dobil — »ukor«! To sem jaz tačas odločno grajal; »ukori« so za paglavce, a ne za profesorje.

Taki so moji nazori o občevaranju slovenskih književnikov med seboj. — Radi nedostatnega prostora se, žal, ne morem spuščati v pojasnjevanje nekaterih grajanih točk glede knjige same, nje razvrstitve itd. Samo naj še omenim, da nisem napadal, nego se branil.

Sklepam z željo, naj bi z ozirom na važnost našega edinega znanstvenega zavoda kak starejši priznan slovenski književnik o moji knjigi izrekel svoje mnenje, n. pr. dr. G. Krek.

K. Glaser.

Slovenska knjižnica je prinesla v 60.—61. snopiču Zamejskega poezije, o katerih izpregovorimo o priliki obširneje, v 62.—63. snopiču pa povest »Marica«, spisal Ljuba Barbič (Gjalski), poslovenil Vinko Vinič. Cena snopiču 36 kr.

Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole. Sestavila M. Josin in E. Gangl, učitelja v Ljubljani. V Ljubljani. Tiskala in založila Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bambergova tiskarna. 1897. Str. 224. Cena vezani knjigi 80 v. — Ta na vnanje lična knjižica nam je došla, pa prepozno, da bi mogli že v tej številki obširneje o njej govoriti.

Deutsch-slovenisches Wörterbüchlein zum Gebrauche beim Unterrichte in den weiblichen Handarbeiten an Volksschulen mit slovenischer Unterrichtssprache. Verfasst von H. Schreiner und Dr. J. Bezjak. — Mar-

burg 1897. Im Selbstverlage. — Druck der St. Cyrillus-Buchdruckerei in Marburg. Cena 50 kr. Nujno potrebni slovarček pozdravljamo z največjim veseljem ter ga priporočamo vsem slovenskim dekletom in ženam. Ocenimo priobčimo prihodnjič.

Občni zbor Slovenske Matice za l. 1897. je bil dne 24. junija v ljubljanski mestni dvorani. Vseh članov ima sedaj Matica 2445. Preteklo leto je pristopilo 80 novih udov. Društvo napreduje polagoma a trdno. Napredek, ki bi se vršil skokoma, ne bi bil trajen. Društvena imovina znaša z raznimi ustanovami vred 91.486 gld. ter se je lani pomnožila za 2054 gld. Letos je Matica v nekaki denarni zadregi. Odbor je namreč na občno željo sklenil izdati »Stenski zemljevid« (2:200.000), ki bi obsejal vse slovenske dežele, in to v 3000 izvodih. Izdaja bi stala 6000 gld. Zemljevid pa se izda le tedaj, če se zanj oglasi zadostno število naročnikov. Naj torej dela vsakdo po svojih močeh, da se prijavi dovolj naročnikov za ta zemljevid, ki bode zanesljivo in tehnično dovršen. Zlasti časopisi, učitelji, duhovniki in društva naj podpirajo plemenito društveno namero. Za zemljevid se je oglasilo doslej 933 naročnikov.

Lani je hotel odbor izdati šest knjig, a ker so tiskarski stroški nenedoma jako poskočili, jih je izšlo le pet. Krive so bile tiskarnice, da so izšle knjige toli kasno. Udje so dobili nekaj pol manj gradiva; letos dobe odškodnino. Tudi letos so nekateri poudarjali, da je v knjigah premalo leposlovja, in da je »Letopis« prezanstven. Odbor pa se drži načela: In medio virtus! Želji, da bi se izvestje izdalo posebej, se iz novčnih in iz družih virov ne more ugoditi. — Za leto 1897. izide sedem knjig: *Letopis* (18—20 tiskovnih pol), *Zgodovina slovenskega slovstva IV.* zvezek (10 pol), *Narodne pesmi* (12 pol), *Elektrika* (10—12 pol), *Trst in Istra* (8—10 pol), *Zabavna knjižnica: Trojka. Povest.* Spisal dr. Fr. Detela, in *Knezova knjižnica. Obrok za pošiljanje rokopisov* se je podaljšal do 1. oktobra t. l.

Bodoče veliko delo: *Zgodovina slovenskega naroda* je odbor razdelil med različne strokovnjake. — Nekaj poverjeništev je novih. Vseh skupaj je 140 poverjenikov. — Radi prenosa Kopitarjevih smrtnih ostankov je stopil odbor v dogovor z deželo in mestom. Na Dunaju ga pri tem zastopa profesor dr. M. Murko. — Pri dopolnilnih volitvah v odbor Slovenske Matice so bili soglasno izvoljeni gospodje: P. Grasselli, dr. J. Lesar, dr. M. Murko, S. Rutar, dr. J. Starč, F. Stegnar, L. Svetec, A. Tavčar, J. Vavru in A. Zupančič.

»V zemljiški knjigi«, znana noveleta Janka Kersnika, je izšla v 22. zvezku I. sešitka »Oesterreichisch-Ungarische Revue« že v drugem nemškem prevodu, katerega je oskrbel g. A. Funtek. (Prvi prevod je izšel že lani v polmesečniku »Aus fremden Zungen«; prevod je bil g. Fr. Vidica.) Isti zvezek *Revue* prinaša tudi zanimivo razpravo »Der Adel Krains und die Culturentwicklung des Landes«, katero je spisal P. pl. Radics.

»Agramer Tagblatt« je priobčil v zadnjem času v svojih podlistkih iz peresa Fr. Vidica te-le prevode: »Die Väter Maček« (»Mačkova očeta« J. Kersnika); »Der Kinderdoctor« (»Otroški dohtar« istega pisatelja) in »Gedichte von Simon Gregorčič«: I. »Die verlorene Blüte«

(„Izgubljeni cvet“), II. „Allein“ („Sam“) in III. „In der Zelle“ („V celici“). — Želeti bi bilo, da bi g. Vidic zlasti prevode Kersnikovih spisov, katerih je že nekaj podal nemškemu občinstvu, še nadaljeval, a naposled jih zbral ter priobčil — recimo v Reklamovi biblioteki. Uverjeni smo, da se Kersnikove povesti omilijo tudi nemškemu čitateljstvu, kateremu je možno le tem potom usiliti umotvore našega slovstva ter tako uničiti predsodke o našem barbarstvu.

Slovenske umotvorine v prevodih. V 18. številki „Brankovega kola“, srbskega leposlovnega lista, objavlja Miloš Joković v srbskem prevodu začetek povesti „List za listom“, katero je spisal Premec, in katera je izšla v prvih številkah letošnjega „Ljubljanskega Zvona“. — V 23. številki pri naša isti list Kersnikovo črtico „U grautovnici“ (V zemljiški knjigi), katero je objavil „Lj. Z.“ leta 1884. Prevedel jo je D. Č.

Dva Prešernova nagrobna napisa iz nemščine poslovenjena.

I.

Na grobu Emila Korytky:

Človeku je umreti,
Človeštvo se vzdrži;
Le to se večno sveti,
Kar za-nje storil si! —

II.

Na grobu Marije Simonetti:

Sinu in mater, ki ga je rodila,
V naročju svojem krije ta gomila;
Naj sprejme vase tudi nas po smrti,
Ki zdaj ju objokujemo potrti,
Da bomo skup od tukaj k sodbi vstali
Ter skup v nebes se večni dom podali.

† **Josip Karol Tertnik.** Mlad, nadpoin slovenski umetnik je dne 3. maja t. l. umrl v Brnu: operni pevec J. K. Tertnik, znan po Slovenskem, ker je vedno rad sodeloval pri narodnih koncertih in slavnostih ter zlasti po potresni katastrofi stavil svojo umetnost v službo ljudomilosti. Porodil se je l. 1867. v Ljubljani ter bil namenjen obrtnemu stanu. A njegov lepi, krepki glas je opozoril veččake, da so mu nasvetovali, naj se izobrazi za pevca. Šolal se je najprej pri prof. Gerbiču v Ljubljani, potem dve leti v Pragi pri prof. Levu; tam je tudi l. 1890. prvič nastopil na odru v Verdijeve Trubadurju, ki je bil sploh izmed njegovih najboljših in njemu najbolj ugajajočih ulog. Potem je šel na Dunaj in se izobraževal pri slavljenu prof. Manciju. Poleg podpor iz domovine je užival zlasti od znanega mecenata, grofa Esterhazyja, za časa svojega izobraževanja primerno podporo. L. 1892. je bil angaževan kot dvorni operni pevec v Mannheim, bil potem operni pevec v Lübecku, v Opavi in Brnu. V svojem repertoarju je imel prve tenorske partije raznih nemških in italijanskih oper; kritika se je o njem zelo laskavo in pohvalno izražala — žal, da par dni pred smrtjo pri

gostovanju v Gradcu iz narodnostnih ozirov ni imel zaželjenega uspeha. Tertnik je bil iskren Slovenec; ne le, da je v domovini sodeloval pri raznih koncertih, tudi v tujini je vedno izkušal slovenski pesmi pripomoči do zasluženega priznanja. Tako si je tudi letos za benefico izbral novo slovensko opero „Ksenijo“, in le nepričakovani zadržki so preprečili uprizoritev ob nameravanem času ter prouzročili, da se je odložila na poznejši čas. Žal, da ni dosegel svoje želje, da bi si kot slovenski umetnik v slovenskem delu stekel priznanje v tujini.

Tertnik je bil osebno zelo simpatičnega in ljubeznivega vedenja ter si je tako pridobil tudi obilo prijateljev in ceniteljev med rojaki in tujci.

Z njim smo izgubili Slovenci zopet enega naših itak maloštevilnih umetnikov, kateri so — dasi vsled neugodnih razmer živeli na tujem — vendar v čast in ponos našemu narodu. In zato mu bodi blag spomin!¹⁾

G-I.

Doprsni kip Friderika Barage, prvega slovenskega apostolskega misijonarja in škofa ameriških Indijancev, so odkrili v dan sv. Petra in Pavla v župni cerkvi v Dobrničah pri Trebnjem na Dolenjskem v proslavo stoletnice njegovega rojstva. Narodil se je namreč imenovan »apostol Indijanov« dne 29. junija l. 1797. v grajsčini malovaški v navedeni župniji. Kip, katerega je izklesal od kararskega mramorja Alojzij Progar, akademični kipar v Celovcu, je posnet po oljnati sliki Friderika Barage v naravni velikosti, ki jo je naslikal J. Lang l. 1855. v Cincinnati-Ohio. Podoba nam predstavlja slavnega slovenskega misijonarja v 58. letu njegove dobe, dve leti potem, ko je postal škof. Veleplastična njegova glava je obrisana z vprav klasičnimi potezami: v sorazmernem ovalu in izrazovitem profilu. Visoko njegovo čelo je duhovito prikrojen obok, ki se nad očmi vzpenja v zaokroženih lokih. Smelo urezani, orlovski nos daje njegovemu obličju odločen značaj, in mirno sklenjena usta nam pripovedujejo jako zgovorno o vseh bridkosti, ki jih je prebil v pretežavnem svojem poklicu. Posebna miloba pa odseva iz njegovih bistro zročih oči, katere je umetnik izdelal z vzgledno marljivostjo, podelivši jim z onimi virtuosno ubranimi gubicami kaj dražesten okvir. In bujni, v valovite kodre zasukani lasje se mu ovijajo ob ušesih in po tilniku vprav ženjalno, kar podeljuje vsej glavi nekakšno pesniško obliko. S kratka: s tem Baragovim kipom si je proslavil naš podobar z nova svoje ime.

Dotični epitažij, ozadje z dolbino in stojalom, na katerem se dviguje opisani kip, je izdelal kaj lično Feliks Toman, umetnostni in stavbeni kamenosek v Ljubljani. Epitažij je od rumenkastega mramorja istrskega.

Pohvalno nam je omeniti tudi preč. g. Karola Jančigarja, sedanjega župnika v Dobrničah, da je naročil ta dragoceni spomenik pri domačinih. Naj bi ga posnemali vsi njegovi vrstniki in sploh vsi rodoljubi v smislu prelepega slovanskega gesla: Svoji k svojim! Kip je bil razstavljen v Celovcu in Ljubljani, v tem mestu v izložnem mestu gospe Ane Hofbauerjeve, toda mnogo prenizko, kar je pokvarilo gledalcem ves umetniški užitek. Naši umetniki naj bi se združili ter si zgradili svoj poseben dom ali vsaj kakšen paviljon, kjer bi mogli prirejati razstave svojih umotvorov. V. H—z.

¹⁾ »Dom in Svet« je prinesel v 6. številu l. 1892. Tertnikovo sliko s kratkim životopisom.

Par opazk o gledališki kritiki »Zvonovi«. Gosp. ocenjevatelj slovenskih dramatiških predstav v »Lj. Zv.« se je v zadnji številki tudi oziral na nekatere ugovore njegovim ocenam. Nasproti opazki v »Sl. N.«, da naj se te kritike ozirajo bolj na igro, nego na igralce, da naj ocenjuje drame same, njih tehniko, njih značaje, oziroma pri operah njih glasbo — češ, da s tem pridobijo trajno vrednost, gosp. ocenjevatelj vprašuje: »Ali more to, kar se piše v »Zvonovem listku«, sploh računati na trajno vrednost?« — Po mojih mislih bi morale biti baš gledališke kritike v »Lj. Zv.« za nas veljavne, in sicer trajno veljavne, ne le od danes do jutri. Že sedanjim ocenam mora vsakdo priznati, da so pravične in večinoma tudi dobre in veljavne. Ako se pojavlja tu in tam kaka preporna ali napačna trditev, jo lahko opravičimo z naglico, s katero je bila morda pisana. Nikakor ne bi bilo težavno, da se o novih uprizoritvah ali o znamenitejših reprizah v prihodnje poroča obširneje in v navedenem smislu. To se povsem lahko stori tudi v sedanjem okvirju »Zvonovega« listka.

Take ocene (tu imamo v prvi vrsti v mislih dramo) bi bile velike vrednosti za občinstvo, ki bi se opozarjalo na marsikaj, kar bi se sicer pri predstavi lahko prezrlo; tako bi gledališke ocene izobraževale in vzgojevale. Saj imamo žalostne izkušnje, kako brezbrizna je še večina našega občinstva za našo dramatik, in nekoliko se to lahko s tem razlaga, da tega prav ne more ceniti, česar dobro ne pozna. — Velike vrednosti pa bi bile te ocene tudi za igralce, ker bi jim služile v navodila in proučevanje.

Gotovo je to večjega pomena in trajnejše vrednosti, nego ako se naštevajo pohvalno ali grajalno uspehi posameznih igralcev in pevcev. To prepustimo dnevnikom; tam naj bode, ako že ni drugače mogoče, vse »divno in nepresežno«, saj tam se mora delati tudi reklama. — »Lj. Zv.« se dozda ni izrabljaj za take namene; pri vsej dobrohotnosti je bil pravičen in objektiv, in to je prvi pogoj, ako hoče vršiti svojo važno nalogo.

Da bi ocene v »Zvonu« ne smele računati na trajno veljavo, je povsem napak. Tudi Lessing svoje »Hamburske dramaturgije« ni pisal kot učene razprave, temveč kot prilične ocene, in vendar je še danes obdržala svojo veljavo. In priznani nemški kritiki imajo obče navado, da še čez leta zbirajo svoje kritične feljtone v posebne knjige. Tega gotovo ne bi storili, ako bi jim pripisovali samo vrednost za par dni.

V interesu stvari same ponavljam torej željo, ki sem jo odkril že v »Sl. N.«, ter upam, da se morda vendar uresniči.

Da je vprav »Lj. Zv.« — glasilo slovenske inteligencije — poklican, da vrši to važno dramaturško nalogo, o tem menda nihče ne dvomi. To je želeti tem bolj, ker se sicer pri nas čitajo tako čudne ocene bodisi iz ozkosrčnega, pristranskega, bodisi iz vse hvalečnega, reporterskega stališča — ker se pojavljajo tako — da rabimo najrahljejši izraz — čudne zahteve, naj se odstavita od repertoarja »Prodana nevesta« in »Čarostrelec«, ki sta biseri operne literature sploh!

Severin.

† Ilija Okrugić Sremac. Dne 30. maja je umrl v Petrovaradinu tamniški opat sv. Dimitrije Sremskega, konzistorijalni svetovalec in župnik mestne cerkve, hrvaški pesnik iz ilirske dobe, g. Ilija Okrugić v 71. letu svoje dobe. Pokojnik se je porodil v Sremskih Karlovcih. Bil je katoličan in Hrvat po rodu, ali je ljubil tudi srbstvo, in zato ga je že l. 1872. izbrala

Matica srbska za člana književnega odseka svojega. Nedavno ga je odlikoval knez Nikola črnogorski z redom Danilovim. Najbolj znani sta njegovi igri »Šokica« (tako se imenujejo katoličanke v Slavoniji) in »Sačurica in šubara« (košarica in kučma.). Zložil je tudi epsko pesem »Ivan Kapistran« in mnogo rodoljubnih pesmic, katerim je včasih sam zložil tudi napev.

Knjige »Matice hrvatske.« (Konec).

Najimennitnejša knjiga, katero je letos M. h. izdala, pa so

13. Hrvatske narodne pjesme. Odio I. Junačke pjesme. Knjiga prva. Uredili dr. Ivan Broz i dr. Stjepan Bosanac. Razen Rusov nima nobeno slovansko pleme absolutno in relativno toliko narodnega blaga, kakor Hrvatje in Srbi. Sila tega blaga je že zbranega in natisnjene. A veliki zakladi še počivajo v narodu in čakajo, da jih kdo vzdigne. Seveda, kar je najboljšega, to je že prebrano in na svetlo dano; ostala pa je še pored mnovega izbornega blaga neizmerna množina blaga srednje roke, ne računajoč vsakdanjega blaga manjše vrednosti. Pomisliti pa je tudi treba, da se pevska žila narodova še vedno ni posušila, kar odgovarja prilikam tamošnjega narodnega življenja, čeprav napredujoča kultura nemilo hara tudi na tem zemljišču, posebno na severu in zapadu. —

Vvod popisuje, kako je nastala ideja, da se izdajo hrvaške narodne pesmi, ko je leta 1876. pokojni Mihovil Pavlinović odboru Matičinemu ponudil svoj rokopis narodnih pesmi, zbranih po Dalmaciji, Bosni in Hercegovini. Kmalu potem je dobila Matica tudi druge zbirke v svojo last ter izdala l. 1877. poziv za zbiranje narodnih pesmi z napotkom, kako je pesmi beležiti. Temu pozivu se je odzvalo do 150 zbirateljev; med njimi je bilo 11 muhamedovskih pevcev, katere je M. h. pridobila za svoje podjetje ter tako nabrala mnogo tisoč pesmi. Te pesmi je M. h. sklenila izdati v dvojno svrho: podati narodu hrvaškemu lepo knjigo (t. j. ne samo vnanje lepo knjigo, nego knjigo leposlovnne vsebine), s katero pa se bode mogel okoriščati tudi učen svet. Izbrala je samo iz svojih rokopisnih zbornikov najboljše pesmi brez takih, kjer bi se moglo sumnjati, da niso čisto narodne; poleg njih so našle mesta samo še take inačice že tiskanih pesmi, ki so zbog kakega vzroka koli vredne, da se natisnejo. Druge pesmi in varijante pa so v dodatku ali cele, ali deloma, ali pa le sumarno v prozi natisnjene. Izdanje ima biti kritično. — Delo je začel najprej leta 1888. dr. Ivan Broz, ali ta je l. 1893. med delom umrl. Za njim je moral njegov naslednik, dr. Bosanac, delo povsem z nova početi ter je priredil letos prvo knjigo junaških pesmi, nabranih od 83 zbirateljev iz vseh krajev, kjer žive Hrvatje in Srbi, brez razlike vere in dialekta. — Vse pesmi se bodo objavile v treh delih, ki bodo obsegali junaške, ženske in muhamedovske pesmi. Prva knjiga prvega dela šteje 82 junaških pesmi. V »dodatku« pa so zabeležene varijante teh pesmi ali cele, ali v izvadku, ali v prozi, kakor so jih zapisali različni nabiralci v različnih krajih (str. 467—600). Na koncu je pridejan popis zbornikov in nabiralcev, katerih pesmi so v tej knjigi natisnjene, in slednjič popis mest in krajev (132), iz katerih so pesmi. —

Kakor je iz te kratke ocene razvidno, je podala »Matica hrvatska« svojim članom množino odbranega in zanimivega leposlovnega in poljudno-znanstvenega berila (skoro 153 pol m. 8°. za 3 gld. članovine in 735 pole

v svoji zalogi). Ona izkuša ustreči vsem zahtevam in objavlja vsako leto leposlovne knjige vseh vrst poezije, lirike, epike in dramatike. V poljudno-znanstvenih knjigah neguje prirodoslovno in jezikoznansko-zgodovinsko stroko; ne prezira pa niti društvenih znanosti. Ni čuda, da šteje M. h. tako znamenito število članov iz vseh stanov inteligencije; med njimi ne nahajaš samo duhovnike in učitelje, ki so pri nas ogromna večina Matičarjev, nego poleg učiteljev tudi učence, poleg duhovnikov tudi vojake, činovnike vsake vrste, trgovce, posestnike itd. — Letni donesek je za množino berila res majhen; knjige pa so iz večine zanimive in vredne. Zatorej priporočamo ponovno hrvaško Matico vsem Slovencem, ki so večji hrvaščini, in onim, ki se ji hote priučiti.

Tisk in zunanja oprava knjig sta prav okusna; papir razen »Narodnih pesmi« je lep za oko, a bi mogel biti nekoliko trdnješi. Vanjščina »Narodnih pesmi« pa je brez prigovora, tudi kar se dostaje papirja.

Truhelka dr. Čiro. Slavonski banovci. (Prinos hrvatskoj numismatici.) Napisao dr. Č. T. Separatni otisak iz »Glasnika zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini«. IX. 1897. Sarajevo. Zemaljska štamparija. 1897. Vel. 8°. Cena 2 gld. Učeni čuvar bosensko-hercegovega deželnege muzeja razpravlja o slavonskih novcih, katere so imenovali »banovce«. Najprej podaje g. pisec povest novčarstva v Slavoniji, govori o utežih in o novčni vrednosti banovcev in o starih računih, v katerih se omenjajo banovci. Potem slede poglavja o heradilskih motivih na banovcih, o nadpisih in pečatih, o težini in finosti banovcev, o novcih z grbi banovskimi; dalje o ogrskih banovcih, ki so se kovali po vzoru slavonskih. Poslednja poglavja obsejajo sistematiški pregled slavonskih banovcev, vrsto banov in nekatere listine. Na spisovanje te knjige, ki obdeluje doslej jako zanemarjeno stvarino, je napotilo pisatelja veliko število banovcev, ki so se našli v Brdaru v okraju »Sanski most«.

† **Sebastian Kneipp.** V noči od 16. na 17. dan preteklega meseca je v Wörishofnu na Bavarskem umrl župnik S. Kneipp, ki je po svojem lečenju z vodo postal svetovno znan. Porojen leta 1821., je bil do svojega 21. leta tkalec, potem je šele študiral in postal l. 1852. duhovnik. Kaplanoval in župnikoval je samo v Wörishofnu. Leta 1847. je bil zelo opasno bolan; zdravniki so mu že odrekli vsako upanje, da ozdravi. Tedaj je po naključju dobil v roko neko knjižico o zdravilni moči mrzle vode; poskusil je to kot skrajnje sredstvo in — okreval. Odslej je postal najgorečnejši apostol hidroterapije. — Mali kraj Wörishofen je po njem zaslovel; prihajali so tja bolniki iz vseh krajev v ogromnih množicah; zadnja leta je njih broj presegal število gostov najznamenitejših evropskih kopeli. Prebivalci so pri tem dobivali najboljši zaslužek in so svojemu župniku dolžni največjo zahvalnost. Tudi po mnogih drugih krajih so se ustanavljala zdravišča po Kneippovi metodi, tako n. pr. v Kamniku. Razen tega se je Kneipp po svojih poljudnih, izredno razširjenih in v vse jezike prevedenih knjigah pridobil obilo privržencev. Za Slovence je izdala Mohorjeva družba prireditev njegove knjižice, katero je prevedel, oz. priredil, župnik Podgorec, kakor so sploh duhovniki delali največjo reklamo za svojega sobrata. A tudi po raznih mestih je imel Kneipp predavanja, in s svojo živahno in dovtipno besedo je pridobil takisto kakor s spisi pristaše in privržence.

Kneipp je zelo znamenita in značilna prikazen za našo dobo; za medicinsko vedo zelo poučen, dasi ob enem žalosten pojav. On pravzaprav nikakor ni iznajditelj kake nove ideje; zdravljenje z vodo je bilo že od nekdaj znano ter se je rabilo. Pred sto leti je že zaslovel v Šleziji kmet Priessnitz s tem, da je pričel zdraviti z vodo, s kopeljo in obkladki in tako povzročil, da se je ta od zdravnikov toliko zanemarjena metoda pričela vnovič študirati in uporabljati. Kneipp je to Priessnitzovo metodo samo bolj splošno in poljudno naredil. Od tedaj so zdravniki izkušali zdravilno moč vode; n. pr. praktični zdravnik Brand (ki je šele te dni umrl v Stettinu) je vvedel hidroterapijo pri vročinski bolezni. A čudo, da se je vprav ljudstvo samo vzpričo nekega starega ukoreninjenega predsodka vedno najstrastnejše upiralo hidroterapiji. Vkljub temu so se že pred Kneippom ustanovila mnoga zdravišča, kjer so metodično zdravili z mrzlo vodo. Toda medicina, ki je bila pred sto leti, ko je živel Priessnitz, še jako nerazvita, je dosegla med tem veliko popolnost, a ljudstvo je še vedno enako nerazodno; do skrajnosti nezaupno proti vsaki znanstveni metodi, se je brez obotavljanja poverilo lajiku — Kneippu. Res, da je Kneipp imel pri sebi zdravnike kot pomočnike, a vprav to, da so zdravniki strokovnjaki šli v službo k lajiku, je značilno in za medicinsko vedo in nje pristaše — poniževalno. Kajti Kneipp je sam priznal, da nima medicinskih vednosti, da dela vse le po empiriji.

Vkljub temu so Kneippove zasluge velike. On je v širših krogih udomačil hidroterapijo ter je zlasti s svojimi navodili za zmerno in razumno, preprosto in naravno življenje, torej s svojimi higijenskimi in dietnimi navodili zelo mnogo koristil, ker je odstranil s tem mnoge kvarljive napake. Nič ne bi bilo bolj napačno, nego iz prevzetnosti ali domišljavosti zavračati Kneippovo zdravljenje; mnogi uspehi jasno pričajo o njegovi veljavi. A poudarjati moramo vedno, da treba razsodnosti. In baš zato, ker se je množica često sama lečila po Kneippovih navodilih, ne brigajoč se za to, da bi po vestnem zdravniku pozvedela, je-li to v dotičnem slučaju res uspešno, in ni-li morda naravnost kvarljivo — baš zato je Kneippova metoda bila že mnogim v pogubo; mnogi so si že z nerazumnim, pretiranim „Kneippanjem“ nakopali prezgodnjo smrt.

Kar se dostaje Kneippovih medicinskih hipotez, njegovih „domačih zdravil“, njegovih sodb in obsodb znanstvenega zdravilstva — o tem vsem pač ni treba polemično razpravljati. Kneipp je bil sicer poštena duša, ali v tem oziru enak neštevilnim zabavljajem medicinske vede; govoril je, kar in kakor si je domišljal in umišljal, da je pravo, ne da bi si mogel ali hotel pridobiti pravih pojmov; samo s tem razločkom, da navadni zabavljaji zaman kriče in zabavljajo, a Kneipp je govoril, in njegova govorica je našla odmev po vsem svetu.

Čas ustanovi, kakor o vsem, tudi o Kneippu pravo in zdravo sodbo, tudi v vrstah njegovih pristašev.

F. G—l.

